

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1890—1891.

*Vergadering van Donderdag, 19 Maart 1891, des aronds
te zeven en een half uur.*

Voorzitter: Generaal NETSCHER.

De VOORZITTER: Alvorens onze gewone werkzaamheden aan te vangen, rust op mij de droevige verplichting wederom Uwe aandacht er op te vestigen, dat in Indië een onzer leden, de kapitein der infanterie H. van Wicheren te Atjeh als slachtoffer van den rampzaligen Atjeh-oorlog is gevallen:

Weder is alzoo een onzer dappere Indische officieren den heldendood gestorven. Het paste ons een weemoedige herinnering te wijden aan den braven overledene, wiens naam geplaatst zal worden op de lijst der leden van de Vereeniging, die voor den vijand zijn gesneuveld of aan hunne wonden zijn overleden. Deze lijst telt helaas reeds 15 namen! De asche van den kapitein van Wicheren ruste in vrede.

(Teekenen van warme instemming.)

De VOORZITTER: Thans overgaande tot onze werkzaamheden, deel ik mede dat ingekomen zijn twee brochures getiteld: *Een stem uit het volk en Voor mijn land en mijn Koningin*, van het Hoofdbestuur van den Antidienstvervangingsbond.

Aan den zender is de dank der Vereeniging betnigd.

Voorts zullen de heeren op het convocatiebiljet hebben ge-

lezen, dat in de volgende vergadering, op 30 April, door den heer dr. Vinkhuijzen eene voordracht zou worden gehouden. Tot mijn leedwezen moet ik mededeelen dat, ten gevolge van een langdurig keclijden de heer Vinkhuijzen buiten de mogelijkheid zal wezen die lezing te houden. Het bestuur heeft daarom besloten de vergadering van 30 April te bestemmen tot het houden van discussiën over de lezing door den heer Snijders in Januari l.l. gehouden. Die discussie zal worden ingeleid door Kolonel Eland.

Mochten er heeren aan die debatten wenschen deel te nemen, hetzij vóór of tegen de stellingen van den heer Snijders, dan zal het 't bestuur aangenaam zijn zoo daarvan vooraf mededeeling werd gedaan aan den Secretaris.

Het verslag der lezing van den heer Snijders zal vóór Paschen aan al de leden in Nederland worden rondgezonden.

Aan de orde is thans de ballotage van candidaten.

Ik verzoek de heeren Breijer en Winckel met mij het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden toegelaten de heeren: J. Ottens, 2e Luitenant der Artillerie, te Gorinchem; J. A. N. Kraat, 1e Luitenant der Infanterie, te 's-Hertogenbosch en F. A. Pannekoek, 2e Luitenant der Artillerie, te Utrecht.

De VOORZITTER: Ik dank de heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

Thans is aan de orde de voordracht van den heer E. K. A. DE NEVE, kapitein bij den generalen staf van het Ned. Indisch leger, over de *verdediging, bouw en inrichting van versterkingen tegen Inlandsche vijanden.*

De heer DE NEVE:

Mijne Heeren!

In het eerste 15-tal jaren van het bestaan van onze Vereeniging gebeurde het herhaaldelijk dat het leesjaar verstreek,

zonder dat eenig onderwerp onze koloniën betreffende aan de orde was geweest; het is zelfs voorgekomen dat een tijdvak van 10 jaar (1868—78) op die wijze voorbijging.

Later is dat anders geworden.

Met het geleidelijk en niet onbelangrijk toenemen van het ledental in Ned.-Indië gevestigd, zijn langzamerhand meer onderwerpen van Indisch militair belang in de bijeenkomsten van onze Vereeniging ter sprake gebracht en gekomen en thans kan reeds gewezen worden op het gelukkige verschijnsel, dat in de beide leesjaren van dit spreekgestoelte telkens tweemaal het woord is gevoerd over zoodanig onderwerp.

Wil men, wat voor de hand ligt, dit verschijnsel in vernebd brengen met eene verhoogde belangstelling in alles wat Nederlandsch-Indië betreft, waarvan de uitingen ook op ander gebied in de laatste jaren zeker alle waardeering verdienen, er is naar mijne meening ook nog plaats voor eene andere opvatting, n.l. deze, dat het bestuur onzer Vereeniging redenen heeft om ook bij de bespreking van Indische onderwerpen in deze zaal eene voldoende opkomst van leden te verwachten.

Juist dit echter maakt de taak van hem, die hier als spreker optreedt, niet gemakkelijk.

De moeielijkheid zit toch niet zoozeer in de behandeling van eenig Indisch onderwerp, waarvoor genoeg belangstelling kan verwacht worden, als wel in de gedetailleerde behandeling van zulk een onderwerp op zoodanige wijze, dat daaruit ook wat meer dan algemeene leeringen voor Nederlandsche toestanden kunnen worden getrokken.

En daar nu bij de behandeling van een specifiek Nederlandsch onderwerp het auditorium, waarop de spreker mag rekenen, reeds niet overtalrijk is, loopt hij gevaar bij een minder gelukkige keuze van zijn onderwerp het bijwonen der lezing nog minder aantrekkelijk te maken.

Toen ik dan ook de zeer vereerende uitnoodiging van het bestuur onzer Vereeniging ontving om eene spreekbeurt te vervullen, verkeerde ik juist omtrent de keuze van het te behandelen onderwerp in niet geringe verlegenheid en wanneer ik na lang aarzelen gemeend heb mijne keuze te moeten bepalen

tot de verdediging, den bouw en de inrichting van versterkingen tegenover Inlandsche vijanden, dan is het omdat ik geloof te kunnen aantoonen, dat bij de groote punten van verschil tusschen den vesting-oorlog in Nederland en Indië — om mij zoo maar eens uit te drukken — toch ook punten van overeenkomst zijn aan te wijzen, die oorzaak zijn dat de lessen der geschiedenis ginds opgedaan in sommige opzichten wat meer dan in algemencen zin ook hier toepasselijk zijn.

Om al dadelijk eenig denkbeeld te geven van den aard der door mij bedoelde versterkingen moet ik er op wijzen, dat zij niet gelijk gesteld kunnen worden met permanente versterkingen in Europa, tot welker vervaardiging in hoofdzaak gebruik wordt gemaakt van aarde, metselwerk en ijzer, maar dat zij toch ook meer zijn dan men gewoonlijk onder vluchtige of veldversterkingen verstaat en vooral daarom tot de permanente gerekend worden, omdat zij in den regel bestemd zijn om jaren achtereen te worden gebruikt; hoewel dan ook bij de vervaardiging in den regel van hout wordt gebruik gemaakt, is daarbij de aanwending van aarde en metselwerk naar omstandigheden volstrekt niet uitgesloten.

De strijd nu om het bezit van die versterkingen onderscheidt zich van den vestingoorlog in Europa in hoofdzaak daardoor, dat de aanvaller niet in het bezit is van artillerie; van een artilleriesrijd, het gebruik van projectielen met brisante springladingen en al hetgeen daarmede gepaard gaat en daarbij te pas komt, is dus geen sprake en het ligt derhalve voor de hand, dat de verdediging, bouw en inrichting van die versterkingen als een gevolg daarvan tot een betrekkelijk eenvoudig tactisch vraagstuk herleid wordt.

Bij het voortzetten van den strijd na afloop van het artillerieduel treft men echter vele punten van overeenkomst met die verdediging aan.

Wel is waar bestaat ook dan nog het markante verschil, dat in het eene geval het moreel van den verdediger met den ongunstigen uitslag van het artilleriegevecht gevoelig heeft geleden en in het andere de verdediger in den regel door de gelegenheid om zijn artillerie tot het laatste toe te gebruiken een belangrijk

voordeel op den meestal zeer overmachtigen aanvaller heeft, maar de toestanden komen toch daarin overeen dat de beide partijen, gedekt door het terrein en kunstmatige dekkingsmiddelen, zich als het ware in elkanders onmiddellijke nabijheid bevinden, het infanterievuur meestal aan het woord is, kleine ondernemingen, uitvallen, verrassingen, stormaanvallen of hinderlagen meermalen voorkomen, de maatregelen daartegen zeer veel zorg vereischen en de strijd over het algemeen een betrekkelijk snel verloop heeft.

Betreffende den uitslag van den strijd bestaat eindelijk dit verschil, dat in den vestingoorlog, wanneer de artillerie des verdedigers tot zwijgen is gebracht, deze ook in den regel het onderspit delft en bij de verdediging van versterkingen tegen een Inlandschen vijand de aanvaller bijna altijd genoodzaakt is zijne onderneming op te geven. Van verdediging van het voorterrein is in het laatste geval zoo goed als geen sprake, wegens onvoldoende middelen en de in den regel ongunstige sterkteverhouding van beide partijen.

Na deze korte inleiding zij het mij vergund eenige historische gebeurtenissen betreffende de verdediging van versterkingen in Indië in herinnering te brengen en mede te deelen, ten einde daardoor als van zelf de aandacht te vestigen op de eischen, waaraan bij den bouw en de inrichting daarvan moet worden voldaan; het zal u daarbij, naar ik vertrouw, al zeer spoedig blijken, dat ook in deze zaak de krijgsgeschiedenis de beste leermeesteres is, die men verlangen kan.

In de eerste plaats wensch ik daarom eenige oogenblikken uwe welwillende aandacht te vragen voor de geschiedenis van de tweemaal herhaalde insluiting en verdediging, zoomede van de eindelijke ontruiming van het fort Amerongen op Sumatra in het jaar 1833.

Ik heb die geschiedenis om verschillende redenen gekozen.

Vooreerst levert zij een schoon voorbeeld op van eene zeer actief gevoerde verdediging; zij doet ons zien wat een vijftigtal jaren geleden in Indië werd verricht en tot stand gebracht met middelen zoo gebrekkig en in toestanden zoo ongunstig, als wij moeite hebben ons dat heden ten dage voor te stellen; zij

geeft ons gelegenheid een woord van dankbare hulde te brengen aan de mannen, die in die dagen hebben geleefd en gestreden, wat na de verheerlijking van de daden eener jongere generatie in den laatsten tijd zeker niet misplaatst kan geacht worden, omdat zij met veel geringer middelen en onder ongunstiger omstandigheden evenveel, zoo niet meer hebben gedaan, zij brengt ons voorts in kennis met een van de eigenaardigste heldenfiguren uit de vroegere Indische krijgsgeschiedenis, den door den bekenden schrijver Van Rees zoo meesterlijk geschilderden Toontje Poland en eindelijk geeft zij het eenige mij bekende voorbeeld te aanschouwen van eene ontruiming der sterkte bij wijze van ongeschreven verdrag of overeenkomst met den Inlandschen vijand aangegaan.

Met het daarstellen van het fort Amerongen was in de maand October van 1832, na de onderwerping van het landschap Rau der Noordelijke afdeeling van Sumatra's Westkust, een aanvang gemaakt; het lag Zuidelijk van de kampong Padaman-tinggi en ongeveer een kanonschot daarvan verwijderd, ten N. ervan was een ravijn van 50 M. diepte, terwijl het terrein ten Z. zacht glooiend afliep; westwaarts binnen het bereik van het geschut lag de sterke kampong Bondjol-Rau. Het fort had den vorm van een vierkant met twee cirkelbastions op de diagonaal; één dier bastions had een ijzeren tweeponder op bergaffuit, het andere een handmortier, in afwachting van een geschikter stuk. De bezetting had eene sterkte van 80 man infanterie, benevens 120 man van den Javaanschen barisan; zij stond onder commando van den 2den luitenant J. H. Logeman, die den 2den luitenant G. Popje onder zich had.

Gedetailleerde gegevens omtrent tracé en verdedigingsvermogen heb ik niet kunnen machtig worden, maar men mag veilig aannemen, dat het hiermede in den aanvang van 1833 niet best gesteld was; verschillende schrijvers toch over de gebeurtenissen van die dagen maken bij herhaling gewag van den zeer onvoldoenden toestand, waarin zich onze versterkingen ter Sumatra's Westkust jaren lang hebben bevonden; zeer dikwijls vindt men medegedeeld dat de half opgeworpen fortjes voortdurend opnieuw in staat van verdediging moesten worden

gebracht; jaren heeft het geduurd, voordat de versterking fort v. d. Capellen geheel voltooid was en wij vinden zelfs vermeld, dat men over de kleine versterking te Socroasso vier jaar heeft gewerkt. Dat het verdedigingsvermogen van de verschillende posten inderdaad zeer veel te wenschen overliet, wordt trouwens voldoende bewezen door het overrompelen onzer posten te Loender, Bondjol, Loebo-Sikaping, Tarantan-Toengan en Loebo-Ambalo in de maand Januari 1833 bij het onverwachts uitbreken van den Padrie-opstand, waardoor 2 officieren en 135 minderen, waarvan ruim 100 Europeanen, het leven verloren.

Die opstand sloeg ook over naar Rau, hetgeen zich aankondigde door het wegblijven van het werkvolk van fort Amerongen, waarop de luitenant Logeman dit door zijn troep deed betrekken; aan de gracht was echter nog niets gedaan, van levensmiddelen was men schaars voorzien en om het gevaar voor brand te verminderen, werden de daken der gebouwen afgenomen, zoodat geen ander verblijf dan onder den blooten hemel overbleef.

Spoedig (16 Januari) was het fort door talrijke vijandelijke beuden onder Tocankoe Tamboesie van alle zijden ingesloten en de gemeenschap naar buiten geheel afgesneden.

De toestand der bezetting werd steeds moeielijker, daar de vijand zich door loopgraven dekkende, de versterking al langer hoe meer naderde en het afslaan van de verschillende hevige aanvallen voortdurend offers eischte, zoodat den 21sten Januari de bezetting reeds 10 dooden en 20 gewonden telde, welke laatste door het ontbreken van een officier van gezondheid niet behoorlijk verbonden en verpleegd konden worden. Den 21sten Januari was het gelukt een zeer ernstigen aanval af te slaan, krachtig geholpen door de uitwerking van een gelukkig springende granaat, die den vijandelijken aanvoerder en 25 der zijnen buiten gevecht stelde.

Op het vernemen van de insluiting van het fort Amerongen was onze trouwe bondgenoot Radja Gedobang, de brave regent van Mandaheling, met eenige honderden Bataks toegesnelnd om de bezetting te hulp te komen; hij kon echter niet meer doen dan de Padries uit Bondjol-Rau verdrijven en alzoo de

bezetting eenige afleiding verschaffen, waardoor deze het waarschijnlijk enkele dagen langer heeft kunnen uithouden, dan anders het geval zou geweest zijn.

Den 21sten Januari zag de afgematte bezetting bij den vijand een 200-tal stormladders gereed maken, om met behulp daarvan den aanval den volgenden dag te herhalen; de nood was toen reeds zeer hoog gestegen, men had nog slechts voor twee dagen rijst, vleesch was er niet; het gemis aan geneeskundige hulp werd hoe langer hoe gevoeliger, voor den tweeponder waren niet meer dan 13 schoten en voor den mortier nog slechts 17 granaten voorhanden, terwijl de bezetting geheel uitgeput was van vermoeienis, inspanning en ontberingen.

Gelukkig kwam in den daarop volgenden nacht een even onverwachte als gelukkige uitkomst, door het ontzetten der versterking door den bekenden luitenant T. Poland.

Deze was den 11den Januari te voren van Natal op reis gegaan om den assistent-resident J. W. Boers te vergezellen op een tocht, dien deze moest ondernemen om de vestiging van onzen invloed in de Batak-landen voor te bereiden; voor dien tocht was genoemd ambtenaar een geleide verstrekt uit het garnizoen van Natal ter sterkte van 1 Europeesch hoornblazer en 32 Amboneesche minderen, waarbij o. a. de bekende dappere sergeant de Longa; als veiligheidsmaatregel was elk geweerdragende voorzien van 10 scherpe en 50 losse patronen. Ook een Natalsch hoofd met 100 gewapende volgelingen maakte den tocht mede.

In den nacht van 18 op 19 Januari in de kampong Tanah-Batoc vernam het reisgezelschap wat inmiddels in de Padangsche bovenlanden en in Rau was voorgevallen.

De luitenant Poland nam onmiddellijk het moedige besluit de verdedigers van fort Amerongen te gaan helpen, hij nam daartoe het commando op zich van het geleide van den assistent-resident Boers, niettegenstaande de door dezen daartegen ingebrachte bedenkingen en gaf hem in overweging om zijne reis alleen voort te zetten of met hem mee te gaan, daar hij ook de gewapende Maleiers wilde meenemen; de omstandigheid dat hij slechts 10 scherpe patronen per geweer had, hield hem niet terug.

Den volgenden dag begaf Poland zich op weg, door een Bataksch hoofd geleid en bereikte na een allermoeielijksten marsch over heuvelruggen en diepe ravijnen, die drie dagen en nachten duurde, den 22sten Januari 'smorgens om 2 uur Bondjol-Rau, waar hij den regent van Mandaheling Radja Gedobang ontmoette. Onderweg hadden zich geleidelijk een 400-tal Bataks bij hem aangesloten.

Zoodra Poland had vernomen dat de Padries het voornemen hadden den volgenden dag fort Amerongen andermaal te bestormen, kwam hij met Radja Gedobang overeen nog denzelfden nacht den vijand aan te tasten; met hunne gezamenlijke macht ter sterkte van ongeveer 1000 man vielen zij door de duisternis begunstigd tegen 3 uur 'smorgens de om het fort gelegerde Padries op het lijf en dreven hen met groote verliezen op de vlucht, waartoe ook werd medegewerkt door de insgelijks — maar tot hunne groote blijdschap — verraste verdedigers van het fort.

Op eigen gezag nam nu de luitenant Poland het bevel van de beschikbare troepenmacht en het bestuur over het landschap Rau op zich, dat hij door een reeks van beleidvolle en strenge maatregelen en met groote stoutmoedigheid uitgevoerde ondernemingen met de geringe hem ten dienste staande middelen van vijanden wist te zuiveren en in rust te houden; het fort Amerongen liet hij zoo goed mogelijk voltooien en voor 4 maanden van levensmiddelen voorzien. Men liet hem stil begaan en dat was ook gelukkig, want de toestand was in die dagen ter Sumatra's Westkust zoo hachelijk, dat een beleidvol, dapper en energiek aanvoerder zooals hij in die omstandigheden goud waard was. Door den luitenant-kolonel Elout werd hij gemachtigd fort Amerongen te verlaten en naar Natal of Ajer-Bangies terug te trekken, omdat op geen ondersteuning te rekenen was, maar hoewel de assistent-resident Boers en anderen Poland aanraadden van die machtiging gebruik te maken, bleef hij op zijn post en schreef terug, dat hij dien niet dan op last zou verlaten, waarop den 9den Maart eene tevredenheidsbetuiging van den luitenant-kolonel Elout en zijne benoeming tot militair en civiel gezaghebber van Rau en Mandaheling volgde.

Met hoe geringe middelen hij zich moest behelpen kan o. m. daaruit blijken, dat hij 50.000 infanteriepatronen liet breken om daarvan met behulp van bamboekokers een 100tal kartetsen voor den tweeponder te vervaardigen; het gebrek aan geld was zoo nijpend dat, zooals hij het in een brief uitdrukte, om één gulden bij elkaar te krijgen eene geheele proclamatie noodig was; de drieponder van het fort was volgens Poland zoo defect, dat hij bij het vuren lichtelijk uit elkander zou kunnen vallen en daarom met touwen en blokken bij elkander was gebonden; het grootste gedeelte van de manschappen was slecht of bijna niet gekleed, terwijl aan hemden en schoenen niet te denken was en toch was volgens Poland op den geest der manschappen volstrekt niets aan te merken; op de vele door hem ondernomen tochten gebeurde het meermalen, dat hij colonnes van 500 of 1000 Rauwenaren of Bataks door Inlandsche fuseliers liet aanvoeren, die zich, naar men vermeld vindt, van hun hoofdofficierscommando goed kweten.

In de eerste dagen van de maand April bedroeg de troepensterkte te fort Amerongen behalve de officieren:

40 Europeanen,

46 Amboneezen

en 9 Inlanders van de infanterie, benevens 4 artilleristen en 113 man van den Javaanschen barisan; van die sterkte was eene mobiele colonne van 148 bajonetten met 400 Bataks gelegerd in een versterkt kampement bezuiden het fort, têrwijl de bezetting van het fort zelf uit 60 geweerdragenden en 4 kanonniers bestond onder bevel van den luitenant Logeman.

Kort daarna kreeg men ook een officier van gezondheid.

In de eerste dagen van September kwam de majoor Eilers met eene troepenversterking van 3 officieren, 50 Europeanen, 10 Amboneezen en 50 Inlanders, benevens een drieponder te fort Amerongen, nam het bevel der daar aanwezige troepenmacht op zich en stelde zich den 13den September in beweging om deel te nemen aan de krijgsverrichtingen tegen Bondjol, waartoe ook andere colonnes uit de Padangsche bovenlanden moesten medewerken.

Zijne colonne had eene sterkte van 180 bajonetten, één mortier, ongeveer 1000 Bataks en 1000 Rauwenaren; Poland was ook nu van de partij.

Deze tocht liep echter zoo ongelukkig af, dat de colonne den 22sten September te fort Amerongen geslagen en in droevigen toestand terugkeerde; zij had een verlies geleden van 34 dooden en gewonden, op den terugtocht waren 35 man vermist en men had bovendien 14 zwaar gewonden en den mortier in 's vijand handen moeten achterlaten.

Dat het moreel van den troep daardoor sterk had geleden, zal wel geen betoog behoeven.

De nederlaag had bovendien ten gevolge, dat de vruchten van hetgeen Poland had verricht, spoedig verloren gingen, Tocankoe Tamboesie andermaal met eene groote macht in Rau viel, de bevolking zijne zijde koos en den 20sten October het fort en kampement andermaal door eene groote vijandelijke macht nauw werden ingesloten. Hoe sterk de bezetting van fort en kampement op dat tijdstip was, kan niet met zekerheid worden gezegd, doch wanneer men let op de in den laatsten tijd geleden verliezen, kan de sterkte met inbegrip van den Javaanschen barisan niet veel meer dan 300 minderen bedragen hebben, waarvan ongeveer 200 minderen der infanterie, welker moreel niet weinig geleden had.

Reeds den eersten dag der insluiting gelukte het den vijand eene kazerne der Bataks benevens een keuken, welke beoosten en benoorden van het fort lagen, in brand te steken; den 21sten October 's avonds werden fort en kampement hevig beschoten, hetgeen echter niet belette dat de meergenoemde Radja Gedobang met 400 man Bataksche hulptroepen het kampement binnentrok, die den volgenden dag door een gelijk getal gevolgd werden.

Den 23sten October ontwaarde men dat de vijand begonnen was met het aanleggen van versterkingen, voornamelijk ten Noorden van het fort. Om 12 uur werd daarom in die richting een uitval gedaan door twee pelotons, elk vergezeld van 150 Bataks, aangevoerd door den 1sten luitenant Poland en den 2den luitenant von Tschudy; de laatste zou de vijandelijke positie

omtrekken en in den rug aanvallen, terwijl Poland haar in het front aantastte. De beweging gelukte uitstekend; de vijand werd met een verlies van 40 dooden uit zijne stelling verdreven en door de Bataks vervolgd; spoedig echter kwamen de Padries met groote overmacht opzetten, zoodat de troepen binnen het kampement moesten terugtrekken met een verlies van drie Europeanen, twee Javanen van den barisan en een 10-tal Bataks, die gewond, één Europeaan en een Batak die gedood werden. Het grootste verlies was echter wel dat de luitenant Poland een schot in het been kreeg en geen werkdadig aandeel meer aan de verdediging kon nemen, waardoor de majoor Eilers een zeer grooten steun verloor. Den geheelen dag werden verder fort en kampement hevig beschoten.

Den volgenden dag (24 October) zagen de verdedigers andermaal dat de vijand gedurende den nacht ten Zuiden van het fort en in de onmiddellijke nabijheid daarvan versterkingen had opgeworpen; de luitenant Bischoff deed daarop om 8 uur met een peloton van 50 man en 200 Bataks een uitval, die zoo goed gelukte dat de vijand met verlies van verscheidene manschappen, die meerendeels met de blanke wapens werden afge- maakt, uit zijne stelling werd verdreven.

Inmiddels waren voor het groot aantal hoofden der bezetting de levensmiddelen schaarsch geworden en de verstrekkingen reeds tot op de helft verminderd; wel was het den luitenant Poland gelukt een welgezind hoofd over te halen om te trachten de bezetting van mondvoorraad te voorzien, maar hetgeen men op die wijze nu en dan verkreeg was op verre na niet toereikend, waarom men er toe overging met den vijand in onderhandeling te treden over het uitwisselen van eenige gevangen genomen vijandelijke hoofden tegen levensmiddelen; werkelijk gelukte het langs dien weg een geringen voorraad machtig te worden.

In den voormiddag van den 30sten October brachten de Bataks een voorraad padie binnen het kampement, die zij in een kampong in de nabijheid ontdekt hadden; daarmede bezig werden zij door den vijand overvallen, die hen een verlies van 4 dooden en 5 gewonden toebracht; zij werden ontzet door een peloton infanterie en de overige Bataks.

Den 31sten October werd op het bericht dat een 150-tal Bataks, van rijst voorzien, in aantocht waren en zich in het nabij gelegen gebergte verborgen hielden, een detachement infanterie met 200 Bataks daarheen gezonden om hen een doortocht te banen; het bleek echter dat zij reeds door den vijand verdreven waren, waarop de nitgerukte troepen terugkeerden, hevig door den vijand vervolgd.

Dien dag werd een aanvang gemaakt met het maken van eene tweede stevige omheining om het kampement ten einde dit beter te kunnen verdedigen. Zoowel ten gevolge van de gedurige verliezen vóór den vijand als door sterfte was de sterkte der bezetting intusschen gedaald tot 210 bajonetten, waaronder 60 man van den barisan. Behalve dat der Bataks bedroeg het verlies dus reeds ongeveer 10% aan dooden alleen.

Den 4den November 's morgens ontdekte men dat de vijand ten Westen van het fort naar de zijde van het gebergte verschansingen had aangelegd. 's Middags om één uur daartoe nitgerukt gelukte het aan den luitenant von Tschudy met een peloton van 50 man en 150 Bataks den vijand met verlies uit zijne verschansingen te verdrijven en deze te vernielen. Een Europeaan werd daarbij gewond en één Batak gedood.

In den vroegen morgen van den 7den November ontwaarde men andermaal, dat de vijand zich in Noordwestelijke richting achter de kampong Bondjol-Rau met het opwerpen eener versterking bezig hield. Ten einde hem van daar te verdrijven rukte den 9den November 's morgens vroeg de luitenant Popje met 50 man en 200 Bataks uit, terwijl de Amboneesche sergeant de Longa met 14 man en 100 Bataks zou trachten den vijand in den rug aan te vallen. De verrassing zou vermoedelijk gelukt zijn, toen in het kort maar hevig gevecht dat plaats greep de luitenant Popje door een schot in de borst gewond werd, waarna de strijd werd afgebroken en door den vijand vervolgd met een verlies van drie gewonden, 3 dooden en eenige gewonde Bataks naar het fort werd teruggetrokken.

Den 12den November deed de luitenant-adjutant Moltzer met 50 man en 200 Bataks andermaal een uitval in westelijke rich-

ting, alwaar de vijand opnieuw aan eene versterking arbeidde; hij werd daaruit verdreven en de versterking vernield.

De toestand der bezetting begon intusschen door het toenevend gebrek aan leeftocht al langer hoe bedenkelijker te worden; de 11 paarden die men had, waren reeds geslacht en opgegeten en ook de honden werden niet gsspaard, zoodat de ellende met iederen dag toenam. Den 14den November belegde de majoor Eilers daarom een krijgsraad, die ook door Radja Gedobang en eenige andere Inlandsche hoofden werd bijgewoond en waarin men tot het besluit kwam om, indien men binnen zes dagen niet zou worden ontzet, zich naar Mandaheling door den vijand heen te slaan.

De vijand ging steeds voort de verdedigers al langer hoe meer in te sluiten en te bestoken, zoodat men genoodzaakt was de borstwering met zandzakken te verhoogen, daarbij de noodige geweerschietgaten nitsparende; in het kampement groeven de Bataks tot meerdere dekking gaten in den grond.

Op het bericht den 17den November ontvangen en van Natal aangebracht dat eene troepenversterking voor fort Amerongen bestemd te Ajer-Bangies was aangekomen en een handmortier met munitie reeds te Limoen-Manies was aangebracht, zond de majoor Eilers den 18den November 's nachts den luitenant von Tschudy met een peloton van 50 man en een detachement Bataks derwaarts. Vooraf had hij echter den sergeant de Longa met een peloton en eene afdeeling Bataks uitgezonden om de vijandelijke versterkingen, welke op den weg daarheen waren aangelegd, te verwoesten, aan welke opdracht zonder verlies voldaan was.

Den 20sten November deed de sergeant de Longa andermaal een uitval, waarbij het hem gelukte den vijand uit zijne stellingen te verdrijven; toen deze echter met groote overmacht kwam opzetten, was hij genoodzaakt om onder bereik van het geschutvuur van het fort terug te trekken.

Den 21sten November 's morgens om 8 uur ontwaarde men op den weg naar Limoen-Manies het terugkeerende detachement van den luitenant von Tschudy, in een scherp gevecht met den vijand gewikkeld. Onmiddellijk gaf nu de majoor Eilers

den 1sten luit.-adjutant Moltzer last om met 60 man en al de Bataks tot ondersteuning uit te rukken; na een gevecht van twee uren waarbij drie Bataks sneuvelden, twee hunner en een soldaat gewond werden, kwam de geheele troep met den mortier en 40 granaten het kampement binnen. Dit was intusschen van de westzijde krachtig aangevallen, welke aanval echter was afgeslagen ook door het werpen van granaten, die vooraf waren ontstoken.

Den 24sten November deed de luitenant von Tschudy met 90 man en 600 Bataks een nitval in Westelijke richting om de daar opgeworpen versterkingen te bemachtigen en te vernielen; driemaal werden zij bestormd, maar telkens werd de aanval afgewezen, waarna de Bataks het terrein verlieten. Niet-tegenstaande het dapper gedrag van Radja Gedobang, die zijne volgelingen andermaal tegen den vijand injoeg, mislukte ook de vierde aanval, waarna de majoor Eilers het bevel tot den terugtocht gaf. Inmiddels waren ook fort en kampement hevig aangevallen; de gewonde luitenant Poland liet zich op een bastion dragen om de bezetting moed in te boezemen, met vereende krachten werd de aanval afgewezen, waartoe ook nog de luitenant von Tschudy medewerkte, die de aanvallers bij zijn terugtocht te lijf ging, twee hunner bentings vermeersterde en deze dadelijk verwoestte. 's Middags om 3 uur werd die aanval een uur lang herhaald maar ook ditmaal, hoewel met moeite, afgewezen; twee Bataks sneuvelden, drie Europeanen en drie Bataks werden gewond.

's Avonds kwam er bericht, dat de vijand van plan was den aanval 's nachts te hernieuwen; toen men 's nachts beweging bij hem meende te bespeuren, werd een lichtkogel geworpen en nu bleek het, dat hij in grooten getale om het fort was samengetrokken en zelfs reeds stormladders in de gracht had geplaatst; de aanval geschiedde met groote hevigheid, zoodat de voorste bestormers met hunne ladders door de verdedigers in de gracht moesten geworpen worden; eenige vooraf ontstoken granaten die in de gracht geworpen werden, werkten krachtig mede tot het doen mislukken van den aanval.

De berichten welke de majoor Eilers ontvangen had omtrent

het oprukken van versterking van Ajer-Bangies, hadden het verlaten der versterking, waartoe reeds besloten was, eenige dagen doen uitstellen; daar echter het verwachte ontzet uitbleef, meende men -- en zooals gebleken is terecht -- de gevolgtrekking te moeten maken, dat het van Ajer-Bangies afgezonden detachement er niet in geslaagd was zich een weg door den vijand te banen. Deze omstandigheid, gevoegd bij het gedurig toenemend gebrek aan alle behoeften, daar de mondvoorraad bijna geheel verbruikt was -- de laatste rijst was den 15den Nov. gebruikt, terwijl sedert slechts eenige padie verstrekt was -- en men het drinkwater slechts 's nachts met het grootste gevaar kon bekomen, deed het besluit hernieuwen de sterkte te verlaten; de krachten der bezetting waren dan ook genoegzaam uitgeput.

Men trad daarom met den vijand in onderhandeling, ten einde tot eene schikking te geraken; over de voorwaarden kon men het echter niet geheel eens worden, in den loop van den 26sten November kwam het echter zoo ver, dat mondeling werd toegestemd in den vrijen aftocht der bezetting. Sedert den aanvang der onderhandelingen hield de vijand zich stil en toen den 27sten November alles was opgeteerd en de toestand onveranderd bleef, werd alles voor den aftocht op den volgenden dag gereed gemaakt.

Deze had dan ook plaats nadat het materieel, dat achtergelaten moest worden, onbruikbaar was gemaakt en hoewel de aftrekkende bezetting niet geheel met rust werd gelaten, zoodat tweemaal een aanval moest worden afgewezen, hetgeen ten gevolge had dat eenige gewonden en zieken werden achtergelaten, hield de vijand zich in hoofdzaak aan de gedane toezegging.

Later is van zekere zijde wel eens beweerd, dat bij meer beleid de veertigdaagsche insluiting van fort Amerongen beter voor de verdedigers had kunnen afloopen, maar de majoor Eilers is daar zeer terecht krachtig tegen opgekomen; wanneer men dan ook hier van eene capitulatie wil spreken, dan ben ik van meening dat deze in elk opzicht volkomen verantwoord is, even goed als de capitulatie van Blücher, die zich den 7den November 1806 bij Ratkau aan de Franschen moest overgeven en die

eigenhandig onder de overeenkomst schreef: «Ik capituleer, omdat ik geen brood en geen munitie heb.» De toestand der bezetting van fort Amerongen was eer erger dan beter.

Ik geloof dan ook, dat de luitenant-kolonel Lange, die het relaas van het beleg van fort Amerongen heeft te boek gesteld, alle recht heeft om te zeggen, dat alle sporen van het fort Amerongen ten gevolge van de vernieling door den vijand van den grond, waar die sterkte eenmaal stond, mogen verdwenen zijn, de naam van die schans — en ik voeg er bij die van hare verdedigers — zal uit de Nederlandsch-Indische krijgsgeschiedenis zeker nimmer worden uitgewischt.

Verguu mij thans een tijdvak van 43 jaren over te springen, ons in gedachten te verplaatsen midden in den Atjeh-oorlog en u den nachtelijken aanval te schetsen op onze versterking te Lampager van 2 op 3 Mei 1876.

Die post gelegen in het zuidelijkste gedeelte van den kampong Lambjoet was daar in Januari te voren gevestigd, gedeeltelijk op verzoek van de bevolking, welke zich bij de komst van onze troepenmacht in dat gedeelte der VI moekius onderworpen had. Den postcommandant was aanvankelijk opgedragen de bevolking in het bezit harer eigendommen te laten en de voor de palissadeering bestemde klapperboomen van eene 8 à 900 M. verwijderde plaats te halen; de schijnbare welwillendheid der hoofden, die bij de officieren der bezetting hunne opwachting kwamen maken en de bereidwilligheid der bevolking zelve, die dagelijks eetwaren te koop aanbod, gepaard aan de moeielijkheden om de klapperboomen over een zoo grooten afstand te vervoeren, een en ander in verband met het sedert den dood van den diep betreurden generaal Pel ingetreden optimisme, hadden er toe geleid, dat opvolgende postcommandanten de noodzakelijkheid eener palissadeering voor onze vestiging te Lampager niet hadden ingezien.

Dientengevolge was die post (Pl. VII, fig. 1) op het tijdstip van den aanval niet meer dan eene vluchtige versterking; zij was slechts een kampement, begrensd door een levende pagar en voorts omringd door eenige chicanes, voornamelijk verhakkingen; aan drie kanten door een open sawah omgeven sloot

het ten Noorden aan den kampong Lamtjoet, die op een paar honderd passen van die zijde tamelijk dicht begroeid en met klapperboomen bezet was. De huizen in den kampong waren onbewoond; een paar stonden er dicht bij de keuken en het vivresmagazijn, die buiten het kampement waren opgericht. De overige gebouwen van het kampement waren er binnen, doch vrij onregelmatig, voor het meerendeel — als een gevolg van de omstandigheden — met overhaasting geplaatst; sommige daarvan waren Atjehsche woningen tot dien kampong behorende, welke door onze troepen aangetroffen en bij de inrichting van het kampement op hare plaats gelaten waren.

Commandant van den post was de kapitein Hoyneck van Papendrecht, die voorts eene bezetting had van 2 officieren en ongeveer 100 man van het R. H. 10e bataljon infanterie en bewapend was met een kanon van 9 cM. Gl. ijzer en een kanon van 8 cM. Berg, voorzien van eene bediening van 8 minderen.

's Morgens van den 2den Mei was eene verkenningspatrouille op het bericht, dat eene vijandelijke bende zich in den omtrek bevond, uitgerukt, doch onverrichter zake teruggekeerd, terwijl 's avonds van denzelfden dag twee als bevriende hoofden bekend staande personen als naar gewoonte een bezoek brachten bij een der officieren in het kampement, bij welke gelegenheid zij echter ditmaal mededeelden, dat vijandelijke benden wellicht den post of de omliggende kampongs zouden willen veront-rusten; zij voegden er bij, dat zij op hunne hoede zouden zijn en hunne volgelingen ook 's nachts daartoe op de been zouden houden; daar deze echter alsdan wellicht in de nabijheid der versterking zouden komen, verzochten zij de aan de Noordzijde van het kampement geplaatste schildwachten niet te spoedig te doen vuren. Gedurende dat gesprek kwamen nog een 15-tal Atjehers het kampement binnen.

De inhoud van het gesprek werd aan den postcommandant overgebracht en aan de schildwachten aan de Noordzijde aanbevolen niet te spoedig te vuren, omdat wellicht bevolkingspatrouilles het kampement van die zijde konden naderen.

Tot 1 uur 's nachts had de luitenant Van de Roemer de

wacht, die toen door den postcommandant zelve werd afgelost.

Tot dusverre was er niets bijzonders voorgevallen, maar de luitenant Schnelle, die vrij van dienst doch tengevolge van zijn door de gebeurtenissen van den dag opgewekt wantrouwen tot 2 uur 's nachts wakker gebleven was, had in de naburige kampings voortdurend hondengeblaf gehoord, terwijl hij tevens den geregelden patrouilledienst en de afflossing der schildwachten aan de zijde der Atjehers waarnam.

Eindelijk in slaap vallende, werd de luitenant Schnelle tegen 4 uur in den morgen gewekt door eenige gewerschoten en een vervaarlijk geschreeuw des vijands, die op twee plaatsen de pagar aan de Noordzijde van het kampement overgesprongen was, onzen post binnendrong en zich daarin in drie deelen verdeelde. Een gedeelte liep naar het officierslogies en trachtte dit aan den Noord- en Westkant binnen te dringen; een ander gedeelte viel met klewang en lans in de kazerne der Inlandsche soldaten, terwijl het overige gedeelte naar de geweerrakken liep en zich van de wapens der bezetting meester maakte.

De aanval was uitstekend voorbereid en uitgevoerd en getuigde maar al te zeer van goede locale kennis.

De bezetting was in drie deelen gescheiden; het geheele binnenplein tusschen de officierswoningen en de kazernes was door den vijand bezet en daardoor niet alleen de gemeenschap tusschen de Oost- en Westzijde verbroken, maar ook het logies der Europeesche militairen aan de Noordzijde geheel afgescheiden van de overige bezetting.

De luitenant Schnelle kon zich nog haastig kleeden; eene vrouwelijke bediende gaf hem sabel en revolver en verborg zich daarna onder het bed.

Buiten gekomen, ontmoette deze officier twee met klewangs gewapende Atjehers; zijn revolver weigerde, doch een klewangslag wist hij met zijn sabel te pareeren en tevens een der Atjehers daarmede te verwonden, die nu terugdeinsden en naar de zijgalerij der officierswoning aan de Noordzijde trokken.

Zich niet meer bedreigd ziende, wilde Schnelle zich naar de Zuidzijde van het kampement begeven om zoodoende zijne plaats in de alarmstelling te bereiken, toen hij daarin verhinderd werd

door het vuur van een gedeelte der bezetting, welke aan die zijde gelogeed was. Ook het vuur der wacht bracht tot die verhinderig bij, want deze had zich zoodanig opgesteld, dat zij de achterzijde van het officierslogies flankeerde. Er heerschte bovendien groote verwarring, daar van alle kanten in den blinde gevuurd werd.

Teruggaande en uit alle macht schreeuwende, gelukte het Schnelle aan die zijde het vuur te doen ophouden. Hij verzamelde daarop al de aan de Zuidzijde aanwezige manschappen — aanvankelijk niet meer dan 12 man, maar weldra door eenige Europeanen versterkt — tot een gesloten troep en liet dezen eenige salvo's geven op de binnenruimten aan de vóór- en achterzijde van het officierslogies gelegen, zoodat de daar vereenigde Atjchers weldra moesten wijken.

Waar de beide andere officieren waren, kon niemand zeggen; nergens had men hen gezien. Op het tusschen het vuren luid roepen hunner namen ontving niemand antwoord.

De aan de Westzijde zich bevindende manschappen waren tot eene lijdelijke houding gedwongen; op de binnengedrongen vijanden konden zij niet vuren, zoolang er zich gewonde en andere soldaten benevens een 30-tal vrouwen en kinderen in de kazerne bevonden; langzamerhand slechts kwamen enkelen hunner er uit, maar een gedeelte bleef binnen en hield zich op onder de slaaptafels, van waar door de kazerne heen werd gevuurd. Ook eenige Europeesche militairen, wier logies geheel door den vijand omsingeld werd, hadden geen tijd meer gehad naar de alarmstelling te gaan, giugen op de slaaptafels staan en vuurden door de kadjang-matten omwanding van hun geïsoleerd verblijf naar den daaromheenstaanden vijand, daar deze tamelijk laag schoot en met lansen door die omwanding stak.

Dit alles had plaats bij het flauwe schijnsel eener lamp in de voorgalerij der vertrekken van den postcommandant, die van af 1 uur daar aan de administratie zijner compagnie had zitten werken. Het gedcelte der aanvallers dat zich naar het officierslogies begaf, sloeg die lamp stuk, zoodat de petroleum zich brandende verspreidde over de aanwezige papieren; daar er echter geen wind en de vloer der galerij van klei was, ontstond

door dit ongeval gelukkig geen brand, maar alles werd kort daarna in het duister gehuld.

Intusschen was het overal wat stiller geworden en werd er minder geschreeuwd en gevuurd.

Thans achtte de luitenant Schnelle het oogenblik gekomen om te onderzoeken, waar de twee andere officieren waren.

Met vier soldaten begaf hij zich naar het Zuidelijk gedeelte der voorgalerij, welke hier door een zeil was afgesloten, maar toen hij de galerij wilde binnentreden drongen vijf Atjehers met opgeheven klewang op hem in. Nadat twee hunner waren neergeschoten, trokken de anderen af en vatte genoemd officier hier met zijne soldaten post zonder zijn onderzoek dadelijk verder voort te zetten; kort daarop werd hij andermaal door eenige vijanden vurende en met klewangs houwende aangevallen maar ook nu hield hij, na twee Atjehers neergeschoten te hebben, de anderen van zich af.

Aan de Noordzijde van het kampement werd intusschen vuur opgemerkt en daar men het ontstaan van brand vreesde, kreeg de Europeesche sergeant Bekker last met eenige manschappen langs de Oostzijde van het officierslogies derwaarts te sluipen om dit te voorkomen; deze bekwam een gewonde en schoot een Atjeher neer, doch behoefde verder niets te verrichten, daar het gevaar voor brand spoedig geweken was.

Alsnu achtte Schnelle het geraden eene ronde langs de Zuid- en Westzijden van het kampement te maken en ging daartoe na het bevel over de door hem verzamelde manschappen aan een onderofficier te hebben opgedragen, door twee soldaten vergezeld, op weg. De overige, hier en daar vereenigde manschappen, die hij op zijn weg vond, deelde hij behoorlijk in, de bediening van het geschut zag hij op haar plaats, maar overigens werden velen vermist.

Aan de Westzijde van het kampement gekomen, ontwaarde hij weldra, dat de vijand in de richting van kampong Lampehiem aftrok; hij had het kampement intusschen weder verlaten. Onmiddellijk werd nu het vuur, voor zooveel dat mogelijk was, op de aftrekkenden geopend. Toen dit gestaakt werd, was het geheel stil in het kampement, welke stilte echter

telkens onaangenaam gestoord werd door het gekerm van gewonden en stervenden.

Zoolang het nog donker was, achtte Schnelle het echter geraden zijne beschikbare manschappen op hunne posten te doen blijven, want een hernieuwden aanval des vijands meende hij niet tot de onwaarschijnlijkheden te moeten rekenen.

Bij het aanbreken van den dag vond men even buiten de voorgalerij van het officierslogies het ontzielde lichaam van den 1sten luitenant Van de Roemer. In zijne kamer het deerlijk misvormde lijk van den kapitein Hoyneck van Papendrecht; deze werd vermoedelijk afgemaakt, nadat hij van zijn schrijftafel opgestaan was om zijne wapens uit het slaapvertrek te halen, zooals door den sergeant der artillerie Trijns is gezien. In de binnenruimte tusschen het officierslogies en de westelijk gelegen kazerne lag eene bonte verzameling gesneuvelden en zwaar gewonden, soldaten, vrouwen en Atjehers. Buiten en binnen het kampement lagen vele door den vijand achtergelaten geweren en donderbussen.

De gewonden werden nu bijeengebracht en zoo goed mogelijk verbonden; een officier van gezondheid was er niet.

Aan dooden der bezetting telde men 2 officieren, 5 Inlandsche fuseliers, 1 dwangarbeider en 1 Inlandsche vrouw; aan gewonden 2 Europeesche sergicanten, 1 Inlandsche sergeant, 2 Europeesche en 10 Inlandsche fuseliers, 1 dwangarbeider en 5 Inlandsche vrouwen.

Van den vijand vond men 11 dooden; de buiten het kampement tot aan den voet van het gebergte gezonden patrouilles vonden geen vijand meer, maar slechts 1 gewonden Atjcher. Behalve eenige munitie en een groot aantal klewangs en lansen, liet hij 24 geweren en donderbussen achter.

De vijand had van den donkeren nacht gebruik gemaakt om zijn aanval in alle stilte, even vóór 4 uur uit den kampong Lamtjoet te doen. In een ommeczien was hij binnen het kampement.

Zwaar gewond bereikte de moedige sergeant der artillerie Trijns zijn post hij het geschut en bleef daar tot de ochtendschemering. De Europeesche fuselier Kooy redde den luitenant

Schnelle bij het verlaten van het officierslogies waarschijnlijk het leven, evenals hij dit den sergeant Trijus moet hebben gedaan. De Europeesche fuselier van Diesen en de Inlandsche Warigo, die met twee dwangarbeiders reeds in de keuken waren voor het gereedmaken der koffie, werden onverhoeds overvallen en zwaar gewond; terwijl de dwangarbeiders op eene onmenschelijke wijze verminkt werden, wisten die fuseliers nog naar de kazerne te ontkomen, waar zij geheel weerloos bleven liggen. De Europeesche fuselier Bijleveld en de sergeant Bekker, de eerste met een klewangwond aan het hoofd en afgekapt wijsvinger konden zich van de Noordzijde, door den vijand heen een weg banen naar hunne plaats in de alarmstelling.

Dank zij de dapperheid en het kalme beleid van den luitenant Schnelle en de gelukkige omstandigheid dat hij niet gewond geraakte, bleef onze post Lampager behouden; het heeft echter weinig gescheeld of Lampager zon het eenige voorbeeld in den geheelen Atjeh-oorlog geweest zijn van eene gelukte overrompeling van een onzer versterkingen; die aanval blijft dan ook een der treurigste feiten in dien oorlog voorgevallen, vooral omdat de ramp geheel aan ons zelve te wijten was. Naast onvoldoende waakzaamheid toch komt zij geheel op rekening van den toestand der versterking, waarvoor ten deele de postcommandant, maar vooral hooger geplaatsten verantwoordelijk zijn.

Alhoewel in die dagen de toestand onzer andere versterkingen op Atjeh nimmer zooveel te wenschen heeft overgelaten als te Lampager, is die toch over het algemeen gedurende het eerste lustrum van den Atjeh-oorlog, vooral in den begiune, verre van bevredigend geweest; dikwijls is het voorgekomen, dat zij weken lang aan één kant open bleven; de sluiting der uitgangen was in den regel slecht, het flankvuur dikwijls onvoldoende, de bewapening niet altijd in overeenstemming met het doel, de ligging der accessoires soms onpraktisch en de verlichting van het voorterrein ontoereikend; de hindernissen waren dikwijls niet breed genoeg en niet op de meest geschikte plaatsen aangebracht; de bewoonbaarheid was meestal beneden het middelmatige en wat zeker niet het onbelangrijkste is, de stormvrijheid liet meestal veel te wenschen over.

De talrijke bewijzen voor een en ander liggen voor hen, die op de hoogte van den toestand zijn voor het grijpen; om van vele andere voorbeelden niet te spreken, herinner ik aan den nachtelijken aanval op de versterking Longbattah-Missigit den 22sten November 1875, waarbij de vijand over de palissadeering binnendrong en ons een verlies toebracht van 5 dooden en 13 gewonden, waaronder 2 officieren; aan den aanval op de versterking Lemboeq N.-O. in den nacht van 23 op 24 Januari 1876, waarbij de vijand eveneens over de lage palissadeering binnen de versterking sprong, alwaar zich een gevecht ontspou, dat de bezetting 4 dooden en 22 gewonden kostte. Ik herinner bovendien aan het zeer merkwaardig feit, dat bij den aanval op de versterking Lamprit in den nacht van 21 op 22 April 1876 een Atjeher zonder zich aan bamboe-doeri of glasscherven te storen op de versterking aanliep om over de 1.5 M. hooge palissadeering te springen; hij kreeg daarbij echter een kolfslag op het hoofd, waardoor hij over de palissadeering binnen de versterking tuimelde, alwaar hij andermaal een kolfslag op het hoofd ontving, zoodat men hem voor dood liet liggen; eenige oogenblikken later echter richtte hij zich weer op, liep naar de noorderface der versterking, sprong daar op het banket en vervolgens over de palissadeering weer naar buiten. Kortens tijd te voren was een onderofficier van den topografischen dienst in de nabijheid dier versterking werkzaam over de palissadeering naar binnen gesprongen, omdat men voor hem de poort niet wilde openen; de postcommandant, eene in die dagen in het leger welbekende eigenaardige persoonlijkheid, later bij het vergaan van het stoomschip «Luit.-generaal Kroesen» verongelukt, ontstak over die bespotting in hevigen toorn en wilde zich juist gereed maken om den onverlaat hierover terecht te wijzen, toen deze het hem dreigende gevaar opmerkende, aan den anderen kant de versterking verliet op dezelfde wijze als hij haar was binnengekomen.

Ten deele was die toestand een gevolg van de omstandigheden, die niet altijd tijd en gelegenheid lieten om het meest geschikte emplacement te kiezen; pas betrokken versterkingen moesten soms spoedig weer ontruimd worden, terwijl men zich

altijd moest behelpen met de plaatselijk beschikbare gebrekkige hulpmiddelen en materialen, waarbij technische hulp veelal niet kon worden verstrekt; maar dit waren niet de eenige oorzaken van den toestand. Daartoe is ook veel bijgedragen door de omstandigheid, dat bij den aanvang van den Atjeh-oorlog de praktijk van het bouwen van versterkingen tegen Inlandsche vijanden zoo goed als geheel ontbrak en verreweg de overgrootste meerderheid van het officierskorps zoo goed als niet bekend was met de eischen voor zulke versterkingen alsmede met de inrichting daarvan; zoowel in het leger zelf als bij de inrichtingen tot opleiding der voor Indië bestemde officieren werd aan dat onderwerp geen aandacht gewijd.

Eerst langzamerhand kwam daarin verbetering, door de bij herhaling opgedane en duur betaalde ondervinding en voorgelicht door ervaren en kundige officieren, onder wie in de eerste plaats verdient genoemd te worden de tegenwoordige luitenant-kolonel der infanterie P. J. Seibert, de schrijver van het handboek voor den technischen dienst van het korps genietroepen van het N.-I. leger.

Die waarheid moge velen niet aangenaam in de ooren klinken, ik geloof dat het beter is haar uit te spreken dan te verbloemen, omdat daarmee de weg is aangewezen om ook in dit opzicht tot verbetering te geraken.

Niettegenstaande den zooeven geschetsten onvoldoenden toestand onzer versterkingen, mag het zeker een gelukkig verschijnsel genoemd worden, dat het gedurende den geheelen Atjeh-oorlog den vijand geen enkele maal is gelukt een onzer versterkingen te bemachtigen, iets wat in vroegere Indische oorlogen herhaaldelijk is voorgekomen.

Ik wil thans M. H., nog eenige oogenblikken uwe aandacht vragen voor de beschrijving van de insluiting en de verdediging van onze nederzetting te Samalangan van den 5den tot en met den 14den September 1882.

Ik heb dit voorbeeld uit wat men zou kunnen noemen de vredesperiode van den Atjeh-oorlog gekozen, omdat toen reeds de toestand onzer versterkingen in het algemeen en die van de versterking van Samalangan in het bijzonder, vergeleken bij

een vroeger tijdperk belangrijk was verbeterd, voorts omdat wij hier te doen hebben met eenen op zich zelf staanden z. g. n. zee-post, waar de bezetting behalve voor de eigenlijk gezegde versterking met accessoires ook heeft te zorgen voor de bewaking en de bescherming van andere inrichtingen en etablissementen, welke te zamen de geheele nederzetting vormen, en eindelijk om te doen uitkomen welke groote kracht dergelijke posten bij eene geschikte ligging kunnen ontleenen aan een oordeelkundigen steun der marine.

Voor de ligging der nederzetting aan den linkeroever der Samalangan-rivier en de inrichting der versterking moet ik korthedshalve verwijzen naar de figuren 3 en 2 van Pl. VII, terwijl omtrent den toestand en het verdedigingsvermogen het volgende valt te vermelden.

De enceinte bestond uit eene staande palissadeering van klapperstammen, boven den grond hoog 2.5 M., met een banket hoog 1.25 M. daarachter. Het Noord-Westelijk bastion bestond eveneens uit klapperstammen, het Zuid-Westelijk bastion, dat pas vernieuwd was, uit kajoe-kasoh, een en ander ter hoogte van 3 M.; de bodem in de bastions was opgehoogd en stond door een oprit met het terreplein der versterking in verbinding.

De bewapening van elk bastion bestond uit een kanon van 8 cM. veld en één mortier van 12 cM.; de bediening stond geheel gedekt; het vuren geschiedde door 5 schietgaten, welke gesloten werden door naar binnen in scharnieren draaiende ijzerhouten met ijzer beslagen kleppen, 1.5 M. breed en 0.5 M. hoog.

De versterking en de zich daarin en daarbuiten bevindende gebouwen waren oud en tengevolge van onvoldoende herstellingen vervallen, vooral de controleurswoning; de palissadeering was eveneens oud, zoodat op sommige plaatsen openingen tusschen de palissaden waren en in de Westeer face eenige palissaden sterk naar buiten uitweken. Ook de palissaden van het Noord-Westelijk bastion waren zoo oud, dat zij reeds den eersten dag van het beleg met bamboe versterkt moesten worden; dit bastion had eene grootere binnenruimte dan het andere, omdat daar in 1880 en 1881 een kanon van 12 cM. K. A. in batterij had gestaan.

Het voorwerk ten Noorden van de versterking was aan de rivierzijde geheel open en aan de Noord- en Westzijde alleen omgeven door den dubbelen bamboedoeripagge met draadversperring daarvoor.

In het kleine grachtje onmiddellijk buiten de palissadeering begon de ijzerdraadversperring breed 8 M., zij was echter in vervallen toestand; daarvoor bevond zich een stevige dubbele bamboedoeripagge, breed en hoog ongeveer 1 M., langs de geheele versterking tot aan de rivier doorlopende; vóór dien pagge was behalve langs de Westface nog een ijzerdraadversperring of wel een 6 à 8 M. breede strook randjoes aangebracht.

Achter langs den bamboedoeripagge liep een smal pad, waarop de lantaarns voor de buitenverlichting stonden, 25 in getal; de verstrekte hoeveelheid olie was echter onvoldoende, zoodat de officieren der bezetting uit eigen middelen in de behoefte aan olie voor 14 lantaarns voorzagen; de verlichting was uitstekend, zelfs van de reede viel dit iedereen in het oog.

Buiten en ten Noorden van het voorwerk bevonden zich de woningen der Chineezen, het etablissement van den aannemer en de bakkerij met blokhuis; de woningen der Chineezen hadden alle eene dubbele bamboe palissadeering van ongeveer 4 M. hoog; de aannemer had aan de Westzijde een pagge van 2 M., bestaande uit ploepoeg en bamboe-doerie en een houten dak, 't welk bij de bakkerij van gegalvaniseerd ijzer was.

Het blokhuis was een vierkant van 5 M. zijde omringd door eene 1.5 M. diepe gracht met eenig grondwater, vervolgens door 2 M. bamboe-doerie en 10 M. ijzerdraadversperring; er stonden 5 lantaarns om heen.

Passief was de nederzetting dus vrij sterk.

Het geheel stond onder commando van den kapitein der infanterie G. J. H. van der Gengten; de bezetting telde verder 3 luitenants en 101 minderen der infanterie, 1 adjudant-onderofficier, dienstdoend officier en 10 minderen der artillerie, 1 officier van gezondheid 2de klasse en 6 minderen van den geneeskundigen hospitaaldienst, 1 adjudant-onderofficier-kwartiermeester en 1 soldaat-schrijver; het personeel van den aannemer was 28 man

sterk; behalve van eigen wapens was dit voorzien van 13 geweren der bezetting.

De geest van den troep was goed en aan de voorziening ontbrak niets, hoewel de bezetting verpleegd werd op voet van vrede; er was een voorraad vivres voor één maand aanwezig.

Het was te Samalangan reeds eenigen tijd bekend, dat vijandelijke benden ten opzichte van onze nederzetting aldaar kwade voornemens koesterden, welke zich vooral in den laatsten tijd geuit hadden in het herhaaldelijk vernielen der bruggen naar het zeestrand, het gedeeltelijk omverwerpen van den kogelvanger en het aanranden van vivresprauwen.

In den namiddag van den 4den September 1882 werd bericht ontvangen van Potjoet Maligoi, eene zuster van den radja van Samalangan en eene invloedrijke persoonlijkheid aldaar, dat vijandelijke benden voornemens waren de versterking 's nachts aan te vallen.

De nacht ging echter rustig voorbij, alleen werden in den nacht door vijanden, die in den tuin hadden weten te sluipen pogingen aangewend om in de versterking brand te stichten door het werpen van pijlen, waaraan brandende lappen, bevochtigd met petroleum, gehecht waren, welke evenwel werden verijdeld, ook tengevolge van den door den commandant bevolen voorzorgsmaatregel om 's avonds de atappen dakbedekking der gebouwen met behulp van de handbrandspuit nat te spuiten.

Den volgenden morgen om 6 uur marcheerde het 1ste peloton der bezetting onder den 1sten luitenant Stroeve af om te gaan schijfschieten. Nauwelijks was dit begonnen of men zag uit de versterking dat talrijke gewapende benden de sawahvlakte westwaarts van de versterking gelezen, overtrokken en zich begaven naar de verlaten kampong Pinang Seriboe, grenzende aan het schietterrein; dit werd den luitenant Stroeve bericht en kort daarop opende de vijand het vuur, waarop het peloton werd verzameld en de troep onder het beantwoorden van het vijandelijk vuur naar de versterking terugkeerde.

Inmiddels was ook van daaruit het vuur geopend op de langzamerhand talrijker wordende gewapende benden en op de kampongs Kandang en Pinang Seriboe, vanwaar met steeds toe-

nemende heftigheid werd gevraagd op de versterking en voorliggende etablissementen; de twee kanons van 8 cM. werden daartoe buiten de versterking in batterij gebracht.

Zoodra de schijfschietende troep binnen de versterking was teruggekeerd, werd aan het ter reede liggende oorlogsstoomschip 4de klasse Palembang geseind de ten Westen der versterking gelegen kampongs onder vuur te nemen, aan welk verzoek onmiddellijk voldaan werd; tegen 12 uur voegde zich daarbij nog Z. M. schroefstoomschip 1ste klasse »Atjeh," dat voor Endjoeng liggende het vuren had gehoord, daarop naar Samalangan was verstoemd en onderweg van het gouvernementsstoomschip de Valk had vernomen, dat de versterking te Samalangan was aangevallen.

Het vuur der oorlogsschepen werd door seinen van uit de versterking zooveel mogelijk verbeterd, wat wel noodig was, daar in den beginne de projectielen herhaaldelijk in de nabijheid der versterking vielen en een viertal scherven daarbinnen terecht kwamen.

Het vijandelijk vuur dat op een afstand van ongeveer 150 à 200 M. werd afgegeven, duurde tot ongeveer 1 u. 30 m. onafgebroken voort; van 3 tot 5 $\frac{1}{2}$ uur werd dit voortgezet, echter zonder nadeelige gevolgen.

Van Potjoet Maligoi werd bericht ontvangen, dat de vijand ter sterkte van ongeveer 3000 gewapenden zich genesteld had in de kampongs Kandang en Pinang Seriboe; de benden bestonden uit z. g. n. Orang oeloe (bewoners der bovenstreken) en uit lieden van Merdoe onder de bevelen van Toekoe Berdan, Habib Ibrahim, de verdediger van Batoe Iliq in 1880 en andere bendevoerden.

In den voornacht van 5 op 6 September was het overal rustig; om half twee gaf de vijand eenige salvo's op de versterking, wat van 3 tot 5 uur nu en dan herhaald werd.

's Morgens van den 6den kwam het bericht van Toekoe Tjihik, radja van Samalangan, dat hij niet bij machte was de vijanden uit kampong Kandang te verdrijven, alwaar deze zich in grooten getale genesteld hadden, doch dat hij zou trachten den rechter rivieroever vrij te houden, iets wat in de

gegeven omstandigheden van veel belang was, daar de vestiging aan dien kant onvoldoende beveiligd was.

Het vijandelijk vuur hield den geheelen dag onverminderd aan; de vijand hield zich bovendien druk bezig met het aanleggen van loopgraven, wat niettegenstaande het hevige vuur daarop gericht steeds werd voortgezet; de Europeesche korporaal Donner werd dien dag gewond.

In den nacht van 6 op 7 September werd door den vijand weinig gevuurd, maar druk gewerkt; eene poging des vijands om door den bamboedoeriepagger der versterking te dringen werd door den luitenant Boer met eenige revolverschoten verijdeld.

Reeds vroeg in den morgen van den 7den September opende de vijand een levendig vuur uit Pinang Scriboe en het Westelijk gedeelte van Kandang; in deze laatste kampong had hij thans stelling genomen in loopgraven, gemaakt achter bamboedoeriestoelen langs den kampougrand; hij was daarin zoo goed gedekt, dat zelfs het geschutvuur daar weinig tegen vermocht.

Het waterhalen uit de put ten Westen der versterking moest wegens het hevige vuur worden opgegeven; een dwangarbeider werd daarbij gewond en overleed vier dagen later. Gelukkig had men in de versterking drinkbaar water, doordat eenige dagen vóór het uitbreken der vijandelijkheden een Nortonpomp was ingeslagen; het water uit de rivier was niet drinkbaar en voor de zieken kreeg men voortaan water van de schepen.

Ten einde gedekt te zijn tegen het hevige vuur dat de vijand uit het punt A langs de Oosterface der versterking en op de rivier richtte, werd eene bamboepalissadeering van de poort naar de rivier gemaakt, waartoe de materialen onder een overstelpend vuur van de overzijde der rivier gehaald werden.

Daar volgens ingekomen berichten de vijand het voornemen had in den nacht van den 7den op den 8sten een algemeenen aanval op onze nederzetting te ondernemen, werd aan den commandant van Z. M. Atjeh geseind om eene versterking van 50 man, welke te meer noodig was daar de bezetting door den zwaren wachtdienst en de inspannende werkzaamheden zeer vermoeid was en elken avond ter beveiliging van de gebouwen

des aannemers een detachement van 10 man gegeven moest worden. Om ongeveer half vijf kwam het gevraagde marine-detachement met een kanon van 7.5 cM. achterlaad en een mortier van 12 cM. onder den luitenant ter zee 2de klasse Cramer aan den wal, gedurende het opvaren en debarkeeren hevig uit het punt A beschoten, welk vuur beantwoord werd met salvo's van een peloton infanterie op de brug van het privaat en kartetsvuur van het Z. O. bastion.

Den geheelen dag hield 's vijands vuur met toenemende hevigheid aan tot 's avonds half zeven, waardoor de Europeesche fuselier Van de Ven sneuvelde en de kanonnier Vermeersch gewond werd; toen de lampenist, de Europeesche fuselier Hobelman, zich met de lampen buiten vertoonde, werd het vuren ooververdoovend.

Het is de moeite waard bij de verrichtingen van dien lampenist een oogenblik stil te staan; hij moest elken morgen 25 lampen uit de lantaarns halen en deze 's avonds weer brandende daarin plaatsen. De vijand, die zeer goed het groote belang van de uitstekende buitenverlichting voor de versterking begreep, bleef niet in gebreke den lampenist, zoodra deze zich maar vertoonde, met vuur te overstelpen, zoodat hij dan ook zoo goed als geheel ongedekt zijne werkzaamheden onder een allerhevigst vuur moest verrichten, dat in de laatste dagen zelfs op 100 en 75 M. werd afgegeven.

Aanvankelijk had men beproefd hem te beschermen door het vervaardigen van een draagbaar scherm van karbouwenhuiden, doch dit hield de projectielen niet tegen en men kon nu niets anders doen dan bij het weghalen en plaatsen der lampen de vijandelijke stellingen zooveel mogelijk onder vuur te nemen, wat dan ook voortdurend geschiedde; dit kon echter niet belletten dat de lampenist vooral vóór de Zuiderface steeds veel te lijden had en weldra alle lantaarns en palen door het vijandelijk vuur beschadigd waren.

Op den 9den kreeg Hobelman een kogel door de kwartiermuts en werd hem een lamp in de hand stuk geschoten; den 11den werd hem andermaal een lamp uit de hand geschoten en kreeg hij een kogel door de mouw; desniettemin volbracht

hij zijn moeielijk en hoogst gevaarlijk werk steeds met de meeste kalmte en is het aan zijn kalmen moed en doodsverachting te danken, dat de bnitenverlichting steeds aan hare bestemming heeft kunnen voldoen; het ridderkruis der M. W. O., waarmede zijne diensten beloond zijn, mag dan ook ten volle verdiend geacht worden.

In den nacht van 7 op 8 September werd de versterking weinig beschoten, maar men kon den vijand ijverig hooren werken aan de loopgraven bij B, C en D, blijkbaar om zijne verschillende stellingen gedekt te verbinden; het vuren daarop kon dit niet beletten.

Des morgens van den 8sten September opende de vijand reeds om 5 uur het vuur uit de kampongs Kandang en Pinang Scriboe, dat langzamerhand in hevigheid toenam en waardoor omstreeks 10 uur de luitenant ter zee 2de klasse Cramer gewond werd; ook op de marinesloepen, die artilleriemunitie aan den wal brachten, werd uit kampong Kandang hevig gevuid, niet-tegenstaande herhaalde salvo's en kartetsvuur op het punt A van de Zuiderface en uit het Z. O. bastion. De luitenant ter zee 2de klasse Cramer werd bij deze gelegenheid vervangen door den luitenant ter zee 2de klasse Naudin ten Cate.

Hoewel de versterking geen onmiddellijk gevaar liep, werd toch den militairen commandant van Atjeh te Kota Radja eene versterking van 50 geweerdragenden verzocht, zoowel tot verhooging der veiligheid als tot verlichting van den zeer vermoedenden wachtdienst.

Het vijandelijk vuur bereikte dezen dag zijn grootste hevigheid; vooral het etablissement van den aannemer, dat volgens ooggetuigen er langzamerhand als een zeef begon uit te zien, had veel te lijden; in den vooravond kon men duidelijk aan het schreeuwen en bidden in kampong Kandang hooren, dat daar veel volk bijeen was, eenige granaten in die richting afgezonden, brachten de gemoederen tot kalmte.

In den nacht van 8 op 9 September was het vrij rustig, alléén hoorde men druk werken en bamboe kappen.

Evenals op de vorige dagen opende de vijand op den 9den omstreeks 6 uur het vuur uit alle kampongranden en loopgraven;

spoedig bleek het dat de bamboepagger den 7den t. v. gemaakt geen voldoende dekking tegen het hevige vuur uit A meer opleverde, de vloer der controleurswoning werd daarom opgebroken en de pagger daarmee bekleed, terwijl voorts ter vermindering van brandgevaar het kettingkwartier vóór de Noorderface der versterking werd afgebroken.

Volgens ingekomen berichten zouden de vijandelijke benden versterkt zijn door 300 gewapenden uit Pedir en Ayer-Leboe, allen goed voorzien van kruit en lood en zou de beruchte Tengkoë di Tirou uit Groot-Atjeh zijn aangekomen om aan de vijandelikheden deel te nemen, in zijn gevolg een gedeserteerd Europeesch fuselier medevoerende. Potjoet Maligoi deelde mede dat de vijand van plan was 's nachts de bakkerij van den aan- nemer aan te vallen en daar brand te stichten.

Met het oog daarop werd de wacht van het blokhuis versterkt met 3 man en aan de achterzijde der bakkerij eene wacht van 5 man geplaatst, om deze tegen mogelijke aanvallen van de rivierzijde te beschermen.

Het vijandelijk vuur hield zonder ophouden aan tot één uur 's nachts, doch de nacht ging rustig voorbij, alleen werden omstreeks 2 uur eenige salvo's in de richting van het blokhuis gehoord.

's Morgens om 6 uur rapporteerde de commandant van het blokhuis, de Inlandsche sergeant Dapoer N°. 72825, dat tegen 2 uur de bakkerij was aangevallen door eene kleine bende, komende van de zijde van het kerkhof; deze was zonder zich aan het vuur van het blokhuis te storen zoo snel mogelijk naar den pagger aan de Noordzijde der bakkerij geloopt en begon daar op ongeveer 10 pas van het blokhuis een gat te graven. Daar zij op die plaats in eene kleine geul in het donker zat, liet de sergeant Dapoer een lichtkogel aansteken en in die richting werpen; de brandende kogel viel echter op eene verkeerde plaats en verlichtte den vijand niet; dit ziende ging de Inlandsche fuselier Sangat alleen naar buiten, nam den brandenden kogel op en wierp dien vlak bij de Atjehers neer; eene op hem gerichte laus wist Sangat te ontwijken en ongedeerd kwam hij in het blokhuis terug. Door deze moedige daad van

den nog zeer jeugdigen Sangat was het mogelijk den vijand, die toen in het volle licht kwam, onschadelijk te maken; 's morgens vond men vijf lijken, eenige wapens en een ijzeren koevoet, waarmede een palissade reeds bijna gelicht was.

Ook de wacht achter de bakkerij had gevuurd op een troep aanvallers van de rivierzijde komende; onder ecne daar liggende prauw vond men eveneens twee lijken.

Denzelfden nacht bekwam de Eur. fuselier Coster een schotwond.

In den loop van den 10den September hield het vuur des vijands onverminderd aan uit alle punten der door hem bezette kampongs. Ook had hij 's nachts loopgraven E. aangelegd op ongeveer 100 M. westwaarts van en evenwijdig aan de schietbaan, van waaruit op de bakkerij en het etablissement van den aannemer werd gevuurd.

In den namiddag werd bericht ontvangen, dat ruim 600 goed gewapenden, voorzien van ongeveer 120 vaatjes buskruit uit Pasangan waren aangekomen, ter versterking der aanwezige benden en dat ook 60 met geweren gewapende lieden van Endjoeng zich bij de belegeraars hadden gevoegd.

In den nacht van 10 op 11 September werd de versterking niet door den vijand verontrust, maar reeds vroeg in den morgen deed zich het vijandelijk vuur weer hooren, waardoor omstreeks half acht de Europeesche kanonnier Langeveld doodelijk gewond werd.

Omstreeks 10 uur kwam Z. M. stoomschip «Palembang» ter reede van Groot-Atjeh, met de gevraagde versterking en andere benodigdheden aan boord; de commandant van Z. M. kruiser «Atjeh» seinde daarop, dat het debarkement den volgenden morgen zou plaats hebben en de landingsdivisie alsdan moest terugkeeren; op speciaal verzoek van den kapitein van der Geugten kon het artilleriepersoneel en materiëel onder den luitenant ter zee 2de klasse ten Cate worden aangehouden.

De commandant (kapt. v. d. G.) rapporteerde dien dag aan den militairen commandant van Atjeh, dat hij met zijne beschikbare macht wel kans zag om de aangelegde versterkingen voor het oogenblik te nemen, maar niet om die bezet te houden,

nog minder om ze te slechten en op te ruimen en dit achtte hij dringend noodig, daar de vijand steeds voortging uit zijne gedekte stelling met toenemende juistheid en op steeds korter afstand zijn vuur op en in de versterking te richten, waartoe zelfs uit de boomen gevuurd werd, terwijl geweer- en lila-kogels nu en dan door de palissadeering heendrongen.

De voornacht van 11 op 12 September was vrij rustig; alleen arbeidden de Atjehers druk aan hunne gedekte stellingen, hetgeen bleek uit het voortdurend kappen en breken van hout en bamboe.

Tegen 2 uur 's nachts werden door verschillende schildwachten in de onmiddellijke nabijheid der versterking Atjehers gezien, waarop gevuurd werd.

Des morgens van den 12den September zag men op de plaatsen waar Atjehers gezien waren, witte vlaggen geplant; dat dit intusschen geen vredesteekenen waren, bleek spoedig uit het hevige vuur dat den lampenist op zijne gewone morgenwandeling begroette.

Het bleek weldra, dat de vijand 's nachts zijne loopgraven had vooruitgeschoven en op ongeveer 75 M. der versterking twee nieuwe loopgraven had gemaakt, die door zigzagsgewijze aangelegde gemeenschapsgangen verbonden waren met de gedekte stellingen in kampong Kandang. Het vuren op die werken met artillerie was door den korten afstand gevaarlijk voor de bezetting, zoodat hoofdzakelijk daarop slechts met kartetsen gevuurd werd.

Omstreeks 9 uur van den 12den September kwamen de sloepen van Z. M. «Atjeh» en «Palembang» de rivier oproeien met de toegezonden versterking onder commando van den 2den luitenant Van den Ende, begeleid en gedekt door gewapende sloepen van de «Atjeh»; het op- en afvaren der sloepen, het debarkceeren en het embarkeeren der landingsdivisie hadden plaats onder hevig vuur uit kampong Kandang, waarbij de matroos Boersma een schot in de wang kreeg. Op last van den militairen commandant van Atjeh werd het garnizoen ook ten opzichte van de verpleging op voet van oorlog gebracht.

Tegen den middag kwam ook Z. M. kruiser 1ste klasse

«Koningin Emma» ter reede en opende onmiddellijk het vuur op de strandkampongs in vereeniging met de andere oorlogschepen, die gedurende de vijandelijkheden aanhoudend de ten Westen der nederzetting gelegen kampongs teisterden.

In den nacht van 12 op 13 September stak de vijand het dak der waterput ten Westen der versterking in brand.

Hoewel den 13den September den geheelen dag op de nederzetting gevuurd werd, was dit toch merkbaar minder dan de vorige dagen; de kampong Pinang Seriboe bleek slechts zwak bezet te zijn; de opvarende sloepen, welke geniematerialen en vivres aanbrachten werden wel beschoten, maar minder hevig dan vroeger.

Van vertrouwbare zijde kwam dan ook het bericht, dat een groot gedeelte der benden was afgetrokken en dat de nog aanwezige — hoofdzakelijk lieden van Batoe-Iliq en omstreken — niet ruim waren voorzien van munitie.

De commandant, kapitein Van der Geugten, nam nu dadelijk het besluit een uitval te doen tot verdrijving van den vijand en verzocht daarom den commandant van Z. M. kruiser Iste klasse «Atjeh» hem den volgenden dag met eene landingsdivisie te steunen.

Bij het afvaren der sloepen werden deze weder hevig beschoten en moest dit vuur met salvo's en kartetsvuur worden beantwoord.

Om 8 uur werd de matroos Tromp bij het bedienen van het marine-kanon gewond en om 9 uur kreeg de kanonnier Aeschbach op het Z.-O. bastion een kogel welke door een palissade van kajoe-kasoh was heengedrongen door den bovenarm in de borst.

In den namiddag seinde de commandant van Z. M. «Atjeh», dat de gevraagde landingsdivisie den volgenden morgen met hoog water aan wal zou komen.

In den nacht van 13 op 14 September was de vijand zeer bewegelijk; uit het kappen van bamboe en hout werd opge maakt dat hij zich bezig hield met het versterken zijner loopgraven. Hoewel zijn vuur den geheelen nacht aanhield, was dit minder sterk dan vroeger en toen de lampenist 'smorgens buiten

kwam, werd hij uit Pinang Seriboe in het geheel niet en uit Kandang slechts zwak beschoten.

Tegen 7 uur werd het vuur uit Kandang levendiger, doch de sloepen, welke de landingsdivisie aan wal brachten, hadden weinig vuur te doorstaan.

Om 9 uur was de landingsdivisie onder den luitenant ter zee 1ste klasse Van Scheers sterk 141 man aan den wal, waarbij nu werden gevoegd 118 man der bezetting, het geheel onder commando van den kapitein Van der Geugten.

Het ligt buiten het kader van mijne voordracht dien uitval en de verdere gebeurtenissen te Samalangan te schetsen; ik wil daarom alleen vermelden dat de vijand na een kort vuurgevecht ten koste van één gewonde uit al zijn stellingen werd verdreven en tot 1000 M. van de versterking werd vervolgd, en dat de troep om 2 uur binnen de versterking was teruggekeerd.

De door den vijand aangelegde werken bleken zeer oordeelkundig uitgevoerd te zijn en hadden een grooten omvang; de ingravingen hadden een zeer groot profiel en het geheel was allerwege voorzien van schuilplaatsen, trappen, waterputten, afdaken, ligmatjes, kortom van alles wat de bescherming en verpleging van eene groote bezetting vorderde: het grondverzet was voor den korten tijd daaraan besteed reusachtig en uit alles bleek dat de berichten omtrent 's vijands sterkte gedurende het beleg niet overdreven geweest waren; vele bogen ingericht tot het schieten van brandpijlen werden daarin aangetroffen. Aan den pagger van den tuin was een rotankabel van 200 M. lengte bevestigd, die tot in de loopgraven reikte en die blijkbaar gediend had om de bezetting des nachts te verontrusten. In kampong Kandang had de vijand 8 lijken achtergelaten en vele versche graven werden aangetroffen.

Het verijdelen van 's vijands zeer hardnekkige en met groote overmacht ondernomen pogingen tegen onze nederzetting moet natuurlijk in de eerste plaats worden toegeschreven aan het beleid en de kalmte van den kapitein Van der Geugten, die in laatstbedoeld opzicht in die dagen zelfs eene bijzondere reputatie had, zoomede aan de flinke houding en den goeden geest der bezetting, maar het vrij blijven van den rechtterrivieroever,

waardoor de gemecenschap met de reede behouden bleef, de toestand der versterking en vooral van de buitenverlichting hebben toch tot het behaalde succes belangrijk bijgedragen, terwijl eindelijk de zegepraal zeker niet het minst aan de zeer krachtige medewerking der marine te danken is.

Z. M. stoomschip «Atjeh» verschoot 140 gietijzeren granaten van 17 cM. en 110 van 12 cM., Z. M. stoomschip «Koningin Emma» in 3 dagen 3 granaten van 17 cM. en 121 van 12 cM., Z. M. stoomschip «Palembang» in 2 dagen 3 granaten van 18 cM. en 26 van 12 cM.; vooral de beide laatste dagen, toen alle drie schepen te gelijk aanwezig waren, hielden zij de strandkampougs en in het bijzonder Pinang Seriboe zoo duchtig onder vuur, dat het verblijf in laatstgenoemde kampoung en de daarin en daarvoor aangelegde versterkingen, althans over dag, zoo goed als onmogelijk was en de vijand van die voor onze nederzetting vrij gevaarlijke zijde dus ook niets kon ondernemen; hoewel ook nu en dan 's nachts gevuurd werd, was dit zoo onzeker, dat het den vijand niet noemenswaard verontrustte. Aan boord van Z. M. «Atjeh» werd waargenomen dat slechts enkele gewone granaten van 17 cM. niet sprongen, van Z. M. «Emma» sprongen daarentegen de meesten niet, waarom dan ook daarna van dat schip alleen met de kanonnen van 12 cM. gevuurd werd; later is gebleken dat na het wegnemen van vier tandjes van het veiligheidshoedje der buis alle projectielen sprongen.

Ook het marinedetachement met de artillerie flink gecommandeerd doorden luitenant ter zee 2de klasse Naudin ten Cate heeft met zijn uitstekenden vuurmond van $7\frac{1}{2}$ cM. achterlaad zeer goede diensten bewezen; de beide kanonnen van 8 cM. der versterking vuurden nog met oude munitie, d. w. z. met granaten en granaatkartetsen voorzien van gewone buizen en zundertjes, de laatste zelfs van 14 jaar oud, waarmede tegen 's vijands loopgraven zeer weinig kon uitgericht worden, terwijl vele projectielen niet sprongen; ook de granaten van 12 cM. lieten te wenschen over, sommige sprongen in het geheel niet of te vroeg; het laatste vooral was door den korten afstand zeer gevaarlijk; van kartetsen werd veel gebruik gemaakt en den 13den September waren de affuiten der beide kanonnen van 8 cM.

gescheurd. Het juist schietende marinekanon daarentegen maakte met zijne van schokbuizen voorziene en steeds springende ringgranaten het werken aan 's vijands zichtbare loopgraven overdag zoo goed als onmogelijk; de marine-brandgranaten voldeden evenwel niet. In het geheel werden door de artillerie der versterking verschoten 72 granaten, 27 granaatkartetsen en 40 kartetsen van 8 cM., 220 granaten, 8 brandgranaten en 16 lichtkogels van 12 cM. alsmede 53 granaten van $7\frac{1}{2}$ cM.; hoe groot het infanterie-munitieverbruik geweest is, kan ik niet met zekerheid zeggen; slechts is mij bekend dat de drie eerste dagen 8000 scherpe patronen verschoten zijn, of ongeveer 80 per geweer, inderdaad een zeer hoog cijfer; naar dien maatstaf moeten minstens 20.000 patronen gedurende het beleg verbruikt zijn.

De opmerking is wel eens gemaakt, dat de verdediging, hoe flink en hardnekkig ook, geheel passief is gevoerd; geheel onjuist is die opmerking niet en het is zeer waarschijnlijk dat men, zij het dan ook alleen door hinderlagen, den vijand tot meer omzichtigheid bij zijn nachtelijken arbeid zou hebben genoodzaakt, maar men dient hierbij in aanmerking te nemen, dat de groote uitgebreidheid onzer nederzetting de krachten der bezetting reeds zoodanig in beslag nam, dat de manschappen om den anderen nacht en soms twee dagen achtereen op wacht moesten trekken en de met zekerheid bekende meer dan 20-voudige overmacht des vijands tot groote voorzichtigheid dwong; zoodra trouwens de factoren voor een uitval gunstiger waren, is de kapitein Van der Geugten daartoe overgegaan en heeft hij niet gearzeld zich zelf aan het hoofd daarvan te stellen. Overigens moet men ook hierbij niet uit het oog verliezen, dat de zeer gewrongen vredestoestand van die dagen, de inzichten van den toenmaligen civielen gouverneur en de wijze waarop die autoriteit daarvan deed blijken ook hierbij niet zonder invloed gebleven zijn; eerst wanneer de handelende personen van die dagen allen tot de geschiedenis zullen behooren, is daarentrent een helder en volledig licht te verwachten, maar zooveel is zeker dat de koninklijke cereblijken voor de verdediging van Samalangan aan den kapitein Van der Geugten en enkelen zijner ten deel gevallen, in alle opzichten verdiend zijn te achten.

Ik vertrouw, M. H.! dat gij mij de uitvoerigheid van het eerste gedeelte mijner rede, dat ik het historisch-tactische gedeelte zou kunnen noemen, wel ten goede zult willen houden; ik heb gemeend de voorkeur te moeten geven aan de inductieve methode om te komen tot de algemeene eischen, waaraan versterkingen tegen Inlandsche vijanden moeten voldoen boven het leveren van algemeene beschouwingen van zuiver tactischen aard, te meer daar ik dit kon doen aan de hand van inderdaad belangwekkende bijzonderheden van de Indische krijgsgeschiedenis.

Ik geloof dan ook in den aanvang mijner rede niet te veel gezegd te hebben door te beweren, dat men ook voor het opsporen van die eischen niet beter kan doen dan bij de krijgsgeschiedenis ter school te gaan en ben van meening, dat ik zonder verder uwe aandacht voor gevolgtrekkingen uit de gekozen voorbeelden te vragen, die eischen kan formuleeren.

Zij luiden in algemeenen zin als volgt:

Alle versterkingen tegen Inlandsche vijanden moeten zijn geheel gesloten werken, waarbij aan de volkomen stormvrijheid bijzondere aandacht moet worden gewijd, bestand tegen geweeren lillavuur, welker ligging, tracé en inrichting vooral berekend moeten zijn op verrassingen en onverhoedsche aanvallen.

Deze eischen gelden voor vluchtige, tijdelijke, semi-permanente en geheel permanente werken, maar het spreekt van zelf dat zij bij die verschillende werken niet in gelijke mate tot hun recht kunnen komen.

Bij vluchtige versterkingen is men in den regel zeer beperkt ten opzichte van het emplacement, den tijd en de beschikbare materialen, de bewoonbaarheid is dan ook in verband met de bestemming van ondergeschikt belang; zeer dikwijls kunnen zulke werken niet anders bestaan dan uit een gesloten gevechtloopgraf.

Bij tijdelijke werken is men ten opzichte van een en ander minder gebonden en moet ook in overeenstemming met het doel meer op bewoonbaarheid worden gelet; de inrichting komt in hoofdzaak overeen met die van semi-permanente werken, het voornaamste onderscheid bestaat in het gebruik van minder weerstandbiedende materialen, klapperstammen, bamboe en atap;

tot deze categorie behoorden bijna al onze versterkingen gedurende de eerste jaren van den Atjeh-oorlog daargesteld, eerst later is men langzamerhand tot het bouwen van semi-permanente werken overgegaan, volgens welk type thans al onze versterkingen in Atjeh zijn gebouwd.

Permanente versterkingen dienen overal te zijn waar de benodigde versterkte punten moeten bezet blijven tot handhaving van ons gezag en in geval van nood tot het opnemen der Europeesche bevolking; in den tijd en de voor den bouw benodigde middelen is men volkomen vrij, zoodat met alle eischen, dus ook met de hygiënische, volledig rekening kan gehouden worden, zonder dat men voor mogelijke kwade gevolgen van het omwoelen van den bodem behoeft te vrezen. Metsel- en aardewerk vinden hierbij ruime toepassing, benevens andere ook bij Europeesche versterkingen gebruikelijke middelen en werken. Versterkingen van dezen aard vindt men door den geheelen archipel op verschillende punten verspreid.

Daar het mijne bedoeling niet is om betreffende deze drie soorten van werken in nadere bijzonderheden te treden, wensch ik thans alleen de aandacht te bepalen tot de semi-permanente versterkingen, waarvan de levensduur kan gesteld worden op 20 à 25 jaar.

In hoofdzaak wordt bij de daarstelling van die werken gebruik gemaakt van eene goede weerstandbiedende houtsoort, bij voorkeur djatichout.

Ten aanzien nu van die semi-permanente werken de reeds opgesomde algemeene eischen meer in bijzonderheden aanvullende, is daaromtrent op te merken, dat zij moeten hebben: eerstens, behoorlijke werking naar buiten tot bereiking van het tactisch doel, die verkregen wordt door eene behoorlijke ligging, eene juiste plaatsing der bastions en goede richting der facen in verband met een voldoende krachtig geschutvuur en frontvuur van de infanterie en dat tweedens: hare eigen verdediging zoo krachtig mogelijk moet zijn.

Dit laatste wordt verkregen door een maximum van stormvrijheid in verband met een doelmatig tracé, zoodat de versterking met een minimum van strijders te verdedigen is;

daarbij komt dan nog veiligheid tegen brandgevaar, voorziening in alle materiele behoeften, veilige berging der munitie en beveiliging tegen bliksem.

Intusschen is de toestand in dit opzicht bijzonder moeielijk, daar het grootste gevaar dreigt van verrassingen, overdag en in veel grootere mate nog 's nachts.

Men stelle zich den toestand 's nachts slechts goed voor.

Er is een gering aantal schildwachten en een betrekkelijk zwakke wacht, terwijl de bezetting in rust is. Het is aan eene vijandelijke bende gelukt onopgemerkt de versterking op korten afstand te naderen en deze loopt op een gegeven oogenblik met de grootste snelheid daarop toe.

Het vuur van de enkele schildwachten, dat nog op goed geluk wordt afgegeven, kan niemand tegenhouden; de wacht moet in elk geval de poort blijven bewaken en zij weet ook maar niet dadelijk waar hulp verleend moet worden. Het is daarom van belang dat de verdedigers achter die facen der versterking logeeren, waar eene beklimming mogelijk is.

Flankement helpt bij den aanvang van de verrassing zoo goed als niets, want op de flankerende gedeelten staan slechts enkele schildwachten, die niet anders dan op de gis kunnen vuren; zij kunnen dus eene beklimming der borstwering niet tegengaan. Men moet den vijand tegenstand in front bieden, terwijl hij de versterking nadert of de handen gebruikt om haar te beklimmen.

Hoe langer dus de vuurlijn is onder overigens gelijke omstandigheden, des te meer kans van slagen heeft de verrassing, want hoe langer de vuurlijn is, des te moeielijker is zij te bewaken en des te meer kans heeft de vijand om voor den aanval zoodanige gedeelten uit te kiezen, waar aanvankelijk geen of slechts geringe tegenstand kan geboden worden, terwijl juist de eerste oogenblikken beslissen.

In beginsel en uit een zuiver militair oogpunt beschouwd, moet daarom de legering der bezetting zoodanig worden ingericht, dat ieder man in geval van alarm van zijn slaapplaats oprijzende, als het ware dadelijk in de alarmstelling staat; noodig is het verder dat de borstwering door hare hoogte alleen of in ver-

band met de voorgelegen hindernissen den vijand zoolang ophoudt, dat de verdedigers bijtijds hunne alarmplaatsen kunnen bereiken.

Wanneer men de landstreken waar voortdurend ongestoorde rust heerscht en de normale bestuursregeling zonder eenige hindernis werkt, uitzondert, dan is de toestand waarin zich onze versterkingen bevinden het zuiverst en binnen zekere grenzen ook het gemakkelijkst in staat van volledigen oorlog, als wanneer men ook overdag alles kan neerschieten wat zich in de nabijheid vertoont en zich in elk opzicht op onverwachte gebeurtenissen kan voorbereiden.

Zoo zuiver zijn intusschen de toestanden in Indië meestal niet; ik zal dat wel niet nader door voorbeelden behoeven aan te toonen; in tijden van overgang zoowel van den vredes- tot den oorlogstoestand als omgekeerd kunnen de omstandigheden zelfs buitengemeen moeielijk zijn, vooral wanneer, zooals dikwijls het geval is, die overgangstijdperken jaren lang duren. Van het beleid en het oordeelkundig optreden van den commandant en de voortdurende waakzaamheid der bezetting wordt dan zeer veel gevorderd.

Wordt aan de eene zijde te streng aan de zuiver militaire eischen vastgehouden en daarnaar gehandeld, dan vordert men soms te veel van de krachten der bezetting en verkrijgt men soms in politieke richting onbevredigende resultaten, terwijl het niet genoeg in het oog houden van die eischen dikwijls tot groote rampen leiden kan en geleid heeft. Om van voorbeelden van recenten datum niet te spreken, herinner ik hier aan het in tijd van vollen vrede in April 1817 overrompelen van het fort Duurstede te Saparoea, bij welke gelegenheid de geheele bezetting en al de Europeesche ingezetenen werden afgemaakt en slechts een kind zwaar gewond, later van den Berg van Saparoea genaamd, den moord overleefde; — aan de overrompeling van onzen post Palimauang den 6den Augustus 1818 en Pandeglang in dat zelfde jaar, aan de poging tot overrompeling van den kraton te Martapocra in den aanvang van den Bandjermasinschen oorlog den 30sten Juni 1859, bij welke gelegenheid eene bende van 1000 man 's middags tegen 5 uur

onverwachts op de poort toeliep, den daar geplaatsten schildwacht afmaakte, de poort openliep en de versterking binnendrong, terwijl op eene andere plaats eene bende de palissadering beklom en de aanslag alleen verijdeld werd door de toevallige omstandigheid dat de bezetting voor eene inspectie stond aangetreden; — eindelijk aan de in den morgen van den 26sten Augustus van datzelfde jaar ondernomen mislukte poging tot overrompeling van de schans van Thuyl, alwaar men zooals later gezegd werd voor de zindelijkheid de stukken en de geweren niet geladen had.

Het is vooral met het oog op de eigenaardige en groote bezwaren aan dergelijke soms langdurige overgangstoestanden verbonden, dat het bij den bouw en de inrichting onzer versterkingen noodig is alle denkbare, mits eenvoudige hulpmiddelen aan te wenden, om eenen voortdurenden actieven bewakings- en veiligheidsdienst voor de bezetting met een minimum van inspanning mogelijk te maken.

Intusschen kunnen de uitsluitend militaire eischen niet geheel den boventoon voeren, daar ook ten opzichte der bewoonbaarheid en hygiëne aan vrij hooge voorwaarden moet voldaan worden; bij vluchtige en tijdelijke versterkingen treden deze op den achtergrond, maar bij semi-permanente werken moet als een gevolg van den geruimen tijd, welken zij dienst moeten doen in verband met de noodzakelijkheid van goed toezicht en goede tucht en het onderhouden van een goeden geest getracht worden in dit opzicht zooveel mogelijk den normalen toestand in gewone omstandigheden nabij te komen. Voor een redelijk logies der officieren c. q. met hunne gezinnen en eene logiesruimte van de minderen gelijk aan die in de vredeskampementen, alsmede de in verband daarmede noodige inrichtingen, moet dus gezorgd worden, evenals voor eene ruime toetreding van licht en lucht en de noodige binnenruimte; ook de afvoer van regenwater en onreinheden en andere voor den gezondheidstoestand wenschelijke maatregelen mogen niet veronachtzaamd worden.

Wanneer bij dat alles nu nog komt de noodzakelijkheid om civiele en andere noodige etablissementen te beschermen, zooals bij geheel geïsoleerd liggende en zeeposten altijd het geval is,

dan zal het, naar ik meen aangetoond te hebben, duidelijk zijn, dat de oplossing van het vraagstuk betreffende den bouw en de inrichting van zulke versterkingen een goede locale kennis, een helder tactisch inzicht en eene niet geringe mate van technische bedrevenheid vordert.

Het behoeft dan ook geen groote verwondering te baren, vooral wanneer men let op de zeer gebrekkige kennis in het leger omtrent den aard, de inrichting en de eischen van versterkingen tegen Inlandsche vijanden bij het uitbreken van den Atjeh-oorlog, dat zooals ik reeds opmerkte, de inrichting en het verdedigingsvermogen dier werken in de eerste jaren van den oorlog in den regel zooveel te wenschen heeft overgelaten en dat daarin eerst in lateren tijd geleidelijk verbetering is gekomen.

Bij den bouw van de geconcentreerde stelling in Groot-Atjeh (September 1884 - Maart 1885) moesten in een tijdsverloop van ruim zes maanden een 15tal versterkingen, alle in semi-permanenten bouwtrant in het leven worden geroepen en hoewel men toen in alle opzichten reeds veel was gevorderd, zijn toch niet al die versterkingen naar hetzelfde denkbeeld geconstrueerd, zoodat de inrichting van enkele ook nu nog in sommige opzichten te wenschen overlaat.

Gedurende en na de werkzaamheden daarmede verband houdende, was het echter niet het minst de economische zijde van het vraagstuk, waarop vooral de aandacht gevestigd werd, en dat dit wel moest gebeuren zal duidelijk zijn, wanneer men slechts wil bedenken, dat de drie soorten van versterkingen, waaruit die geconcentreerde linie bestaat, respectievelijk hebben gekost circa *f* 40,000, *f* 55,000 en *f* 110,000 per stuk.

Wanneer ik nu in herinnering breng dat gedurende den Java-oorlog (1825—1830) in het geheel gebouwd zijn 161 versterkingen, meerendeels van tijdelijken aard en dat gedurende den geheelen Atjeh-oorlog werden opgericht meer dan 150 versterkingen, waarvan ongeveer $\frac{1}{3}$ gedeelte in semi-permanenten bouwtrant, waarvan er nu nog 22 bestaan, dan zal ik wel niet veel moeite behoeven te doen om aan te toonen dat het, behalve om andere redenen van zuiver militairen aard, ook met het oog op de kosten dringend noodzakelijk was om

voor de oplossing van het vraagstuk tot vaste beginselen te geraken.

Niet lang dan ook na de algeheele voltooiing van de geconcentreerde linie werd dat vraagstuk bij de IVde Afdeeling (Genie) van het Departement van Oorlog in Ned.-Indië ahangig gemaakt en het gevolg daarvan is geweest, dat bij Kabinetsdispositie van den commandant van het leger in Ned.-Indië d.d. 2 December 1886 zijn vastgesteld twee normaalontwerpen voor versterkingen tegen Inlandsche vijanden, waarvan het type B. bestemd voor eene bezetting van 1 officier en 50 minderen en het type A. voor 3 officieren en 75 minderen. (1)

Het ontwerp voor de grootste dier werken vindt men in plattengrond voorgesteld op Plaat VIII; daar het in hoofdzaak te doen is om de taktische overwegingen, welke die ontwerpen beheerschen, heb ik gemeend doorsneden en standgezichten achterwege te kunnen laten en zal mij daarom ook onthouden van zuiver technische beschouwingen, die trouwens minder op mijn weg liggen.

Daar ik bovendien met het oog op het reeds ver gevorderde uur niet te veel van uw geduld mag vergen, zal ik zoo min mogelijk in minder belangrijke bijzonderheden treden en mij dus bepalen tot eenige korte toelichtingen tot verduidelijking der overigens vrij volledige teekening.

Voor eene zooveel mogelijk onbelemmerde vuuruitwerking naar buiten moet in de eerste plaats worden gezorgd door het kiezen van een geschikt emplacement in verband met de noodige opruiming van het voorterrein; voor den afvoer van het water en met het oog op mogelijke overstromingen moet het emplacement zoo hoog mogelijk liggen, zoodat ook in verband met hygiënische eischen het grondverzet voor ophooping of egaliseering noodig tot een minimum beperkt blijft. Een emplacement in de nabijheid van stroomend water, is, ook gelet op de daardoor mogelijke verhooging der stormvrijheid, steeds te verkiezen.

(1) Met vergunning van Z. E. den commandant van het leger in N.-I. is voor de beschrijving gebruik gemaakt van deze ontwerpen met bijbehorende nota van toelichtingen.

Zooals uit de teekening blijkt, vormt de versterking eene zuiver vierkante redoute van 63 M. zijde en heeft zij op twee uiteinden eener diagonaal cirkelbastions voor de artillerie met de hoofdfacen verbonden door infanterie-bastions; de vierkante vorm is voor de vuurnitwerking, de gemakkelijke plaatsing der gebouwen en tot het verkrijgen van eene behoorlijke binnenruimte het voordeeligst.

Daar er op gerekend moet worden, dat de helft der bezetting voor ondernemingen buitenaf afwezig kan zijn, berust de hoofdkracht der verdediging overdag op de stormvrijheid en op een krachtige vuurnitwerking, zoowel van het geschut als van de infanterie uit de facen en de flanken der infanterie-bastions en naar omstandigheden ook uit de facen der versterking; 'snachts kan meer tegenstand in front geboden worden. Alleen door het huldigen van die beginselen kan de betrekkelijk zwakke bezetting voldoende geacht worden voor een vuurlijn van ongeveer 250 M., die voor een goede plaatsing der gebouwen en eene behoorlijke binnenruimte gevorderd wordt.

Alle gebouwen bestemd voor logies en verpleging, de magazijnen en de meeste accessoires zijn binnen de enceinte geplaatst, voor magazijnsruimte is gerekend op de behoefte voor een maand, terwijl de ziekenzaal gelegenheid geeft voor de verpleging van een Stal lijders en de sterkte aan geneeskundig personeel bedraagt 1 officier van gezondheid 2de klasse, 1 Europeesch ziekenoppasser en 4 dwangarbeiders.

Wel is waar kunnen ten gevolge van een en ander de officierswoningen niet zoo ruim zijn als bij eene plaatsing buiten het werk mogelijk is, doch daar tegenover staat dat op die wijze een gesloten geheel wordt verkregen hetwelk gemakkelijk te bewaken en met eene betrekkelijk geringe macht te verdedigen is, zonder dat in geval van nood iets behoeft te worden prijsgegeven en dat bij opkomend gevaar geen opvallende maatregelen behoeven genomen te worden — als het doen overgaan van de officieren en hunne gezinnen in de versterking — die een slechten indruk zouden maken.

De binnenruimte is door eene doelmatige plaatsing van de gebouwen zoodanig verdeeld, dat eene ruime toetreding van

licht en lucht tot alle gebouwen verzekerd is, dat eene behoorlijke appèl- en alarmplaats wordt verkregen en dat er gelegenheid bestaat om in tijd van nood enkele accessoires en c. q. eenig logies op te richten voor hen, die eene toevlucht zoeken in de versterking.

De enceinte bestaat uit eene liggende palissadeering, die de voorkeur boven eene staande of hangende palissadeering verdient, omdat zij spoediger te plaatsen, gemakkelijker te herstellen en op bepaalde afmetingen elders te vervaardigen is; de dikte bedraagt 10 cM., dit is voor de harde houtsoorten (dammar-, djati- of ijzerhout) voldoende.

De kruinshoogte bedraagt 2.85 M.; de palissadeering bestaat uit platen van 10 op 20 cM. tusschen verticale hoofdstijlen van dezelfde afmetingen, maar met de smalle zijden in de richting der facen, voorzien van vier sponninglatten van 5 op 5 cM. dienende tot het opsluiten der horizontale platen; die verticale hoofdstijlen staan 2.5 M. midden op midden van elkaar en naar gelang van den bodem 1 à 1.5 M. in den grond, alwaar zij zoo noodig tot verzekering van den vasten stand van klampen worden voorzien; tegen het kromtrekken kunnen de platen door middel van houten pennen onderling worden verbonden; de onderste plaat rust op drie in den grond geslagen piketten.

Met het oog op de bezwaren, welke aan eene liggende palissadeering voor de bastions en de hellende aansluiting van deze met de facen zouden verbonden zijn, bestaat voor die gedeelten de enceinte uit eene staande palissadeering, ook omdat daarin geweer-schietgaten moeten worden angebracht en schietsleuven met het oog op de verschillende lengte van de schutters minder practisch zijn; de palissaden zijn 10 op 10 cM. en staan tusschen 1 M. van elkander verwijderde hoofdstijlen van 14 op 14 cM.

De hoogte van de kruin der infanterie-bastions is bepaald door den eisch dat daaruit étage-vuur moet kunnen gegeven worden; het bauket moet daartoe liggen op + 2.15 M., derhalve de kruin op + 3.40 M.; vandaar de noodzakelijkheid om met een hellend vlak bij de facen aan te sluiten.

De geheele enceinte is ingericht voor overbankvuur; de meerdere uitwerking daarvan is van veel meer belang dan de

mindere dekking; het banket, geheel vrij van de palissadeering, ligt daartoe 1.25 M. beneden de kruin en is geheel doorlopend, om aan de rondes, aflossingen en de bezetting gelegenheid te geven zich gemakkelijk en snel langs de enceinte te kunnen bewegen. Behalve van uit de chambrées is het langs gemakkelijke en breede trappen van af het binnenplein te bereiken. Om het glad worden te voorkomen, wordt het evenals alle trappen met teer bestreken en daarna met gruis of grof zand bestrooid.

Ter wille van de gemakkelijke communicatie ligt de bastionsvloer even hoog als het banket in de infanterie-bastions: in verband hiermede de kruin van het artillerie-bastion op + 3.35 M.; de overgang tot het lagere banket achter de facen wordt verkregen door een hellend vlak.

De flanken der infanterie-bastions zijn in de keel verbonden ter wille van de gemakkelijke doorlopende communicatie en vooral om den daar geplaatsten schildwacht gelegenheid te geven zich snel van de eene naar de andere face te begeven.

De bastionsvloer, die vol is, d. w. z. dat het bastion met aarde is aangevuld, heeft door middel van een trap gemeenschap met het terreplein.

De verticale hoofdstijlen der palissadeering zijn langs de geheele kruin onderling verbonden.

Vroeger heeft men aan deze soort van versterkingen wel eens den eisch gesteld, dat voor eene gemakkelijke gevechtsleiding de beide bastions van uit de standplaats der reserve gelijktijdig te overzien moesten zijn; deze eisch heeft men echter laten varen, daar hij niet was overeen te brengen met eene behoorlijke plaatsing der gebouwen en het terugbrengen van de enceinte tot hare kleinste afmetingen.

Voor de artillerie-bewapening is gerekeud op gladzielsgeschut en daarmede vastgehouden aan het beginsel dat glad geschut tegenover een Inlandschen vijand voldoende vuuruitwerking heeft, niettegenstaande de onhoudbaarheid daarvan te Atjeh sedert 1873 zonneklaar is bewezen, alwaar de ruwe werkelijkheid spoedig genoodzaakt heeft tot het gebruik van vuurmonden met krachtiger uitwerking; tegenwoordig zijn dan ook daar alle versterkingen bewapend met het getrokken kanon van 8 cM. veld of

met het kanon van 12 cM. kort achterlaad. Toch heeft men in den loop van dien oorlog nog hier en daar gladde vuurmonden in batterij gebracht o. a. zooals reeds vermeld is, in de vluchtige versterking te Lampager en heeft men gedurende de z.g.n. vredes-periode aan dien maatregel nog meer uitbreiding gegeven, zoodat achtereenvolgens op verschillende posten vuurmonden van 9 cM. gl. ijzer zijn opgesteld geworden, zelfs zooals b.v. te Ketapan-Doewa in aarden bastions, waar de bedding van dien zwaren vuurmond voortdurend verzakte en hij dus uiterst moeielijk te bewegen was.

Wanneer men al aan het mijns inziens minder juiste beginsel wil vasthouden, dan nog is alleen een lichte vuurmond zooals het kanon van 7 cM. brons of 7 cM. ijzer op cirkel-affuit bruikbaar, daar deze gemakkelijk bediend en omgezet kunnen worden; dit laatste vooral is noodig, daar bij verrassingen snel achtereen enkele schoten soms in verschillende richting moeten kunnen gedaan worden en dat is met het kanon van 9 cM. gl. ijzer bijna niet mogelijk, daar het met affuit en raam 1951 KG. weegt en niet dan met veel krachtsaanwending kan omgezet worden; alleen in permanente versterkingen is deze vuurmond voor flankement bruikbaar, omdat men hem nu eenmaal heeft. In tijdelijke of semi-permanente werken kan hij niet anders dienen dan als bangmaker of brommer, met welken titel hij dan ook door de vox populi is vereerd.

Bij het beginsel om de verdediging in hoofdzaak uit de bastions te voeren, behoort trouwens een vuurmond met krachtige uitwerking en aan dien eisch voldoet een gladde vuurmond niet; naar mijne meening zal men dat vroeg of laat ook elders buiten Atjeh ondervinden.

De wijziging, welke de verandering van beginsel in dit opzicht in het thans vastgestelde ontwerp zou te weeg brengen is van zeer ondergeschikt belang, daar men de bastions slechts hooger behoeft op te vullen om ze voor veld- of berggeschut geschikt te maken; de meerdere dekking zou in dat geval, zooals thans te Atjeh, verkregen moeten worden door het aanbrengen van verschuifbare stalen pantserplaten.

De ingang van de versterking ligt in een der minst bedreigde

facen, zij bestaat uit een poort met klinket en schietgaten; in de onmiddellijke nabijheid daarvan zijn de wachtlokalen, terwijl zich zoo dicht mogelijk daarbij de inrichtingen bevinden, waarop de commandant der wacht voortdurend het oog moet hebben als de arrestantenkamers, het logies der dwangarbeiders, het lokaal voor brandblusmiddelen, het munitiemagazijn en het nachtprivaat; ook de woning van den commandant ligt in de onmiddellijke nabijheid van de poort.

Bij de verdeeling van de gebouwen binnen de versterking is er naar gestreefd om de officieren zooveel doenlijk geïsoleerd van de minderen te laten wonen, waartoe ook door de beplanting wordt bijgedragen; voorts zijn het logies van den troep en de accessoires van elkander gescheiden, terwijl van deze laatste de lokalen, die eene ongeveer overeenkomstige bestemming hebben, in groepen zijn vereenigd.

Zooveel mogelijk zijn de gebouwen langs den omtrek geplaatst, omdat daardoor de grootste binnenruimte wordt verkregen en de helft van het op de daken vallend regenwater buiten de versterking wordt afgevoerd.

De lokalen voor logies en ziekenverpleging bestemd hebben houten vloeren 1.05 M. boven den grond, de bewoners zijn dan in de lokalen nog tot manshoogte door de 2.85 M. hooge palissadeering gedekt; op die wijze verkrijgt men eene uitstekende vloerventilatie en in tijd van nood nog ruime bergplaatsen onder de gebouwen.

Voor de ruimte van het troepenlogies is uitgegaan van den maatstaf daarvoor in de vredeskampementen vastgesteld; het ligt langs en onmiddellijk achter de twee meest bedreigde facen.

Tot voor enkele jaren werden de voor troepenlogies bestemde gebouwen als regel aanliggend gemaakt, d. w. z. zij stonden zoo dicht mogelijk bij de palissadeering, waren aan die zijde niet gesloten, terwijl het banket tevens tot vloer diende. Uit een tactisch oogpunt is die regeling zeer voordeelig, daar de manschappen daarbij opstaande onmiddellijk zich in de alarmstelling bevinden en daar ook tegen den regen beschermd zijn.

Met die inrichting zijn echter de manschappen onvoldoende

tegen klimaatsinvloeden en inzonderheid tegen de nachtlucht beschermd, een factor die in de laatste jaren, vooral ook in verband met de beri-beri meer en meer de aandacht getrokken en gewicht in de schaal gelegd heeft; diensengevolge zijn thans in beginsel de kazernes vrijstaande, d. w. z. verder van het banket verwijderd, daarvan afgescheiden en van een buitenwand voorzien.

Voor eene gemakkelijke en snelle gemeenschap met het banket worden de kribben en slaaptafels zoodanig geplaatst, dat de tusschenruimten tevens doorgangen zijn naar het banket, dat met een trapje kan bereikt worden; om ruimte te sparen geschiedt de sluiting dier toegangen met rol- of schuifdeuren.

Het munitie-magazijn in de onmiddellijke nabijheid van een der bastions gelegen, wordt voorzien van een brandzolder.

De officierswoningen liggen achter de minst bedreigde facen, zooveel mogelijk in het midden ter wille van de vrijheid der bewoners; ook zij zijn in overeenstemming met het troepenlogies meer gesloten dan vroeger gebruikelijk was.

Tot verhooging van de stormvrijheid is een goede hindernis onmisbaar; de beste hindernis is een stevig ijzeren hek, ook omdat men daarbij gelegenheid heeft om de lantaarns voor de buiteverlichting op de hoofdstijlen te plaatsen en deze zoodoende gedekt binnen langs het hek kunnen worden ontstoken. Dit is echter een permanente hindernis, die tegelijk met de versterking moet daargesteld worden; om die reden en ook om der kosten wille is daarvan bij het vastgestelde ontwerp afgezien.

Als hindernis is aangenomen eene stevige goed dicht gespannen en gevlochten horizontale ijzerdraadversperring van 8 M. breed en op 1 M. van den voet der palissadeering aangebracht, die als regel onmiddellijk na de voltooiing van het werk wordt geplaatst, bij uitzondering wordt opgelegd om bij dreigend oorlogsgevaar daargesteld te kunnen worden.

De gang tusschen palissadeering en versperring, hoewel het nadeel hebbende dat daar langs zijdelingsche verspreiding van een aanvaller, die de hindernis heeft overschreden, mogelijk wordt, is noodig om de versperring gemakkelijk te kunnen schoonmaken, overal bij de palissadeering te kunnen komen en

in tijden van gevaar, voor zoover het gedeelte tusschen poort en saillant betreft, meer veilig de buiten het werk geplaatste accessoires te kunnen bereiken.

Voor de poort wordt in den buitenkant der versperring een barrière met waaiers of een stevige friesche ruiter met draaiingsas en rollen geplaatst, een en ander goed tegen de versperring aansluitende. 's Nachts en in tijden van gevaar ook overdag mogen ter voorkoming van verrassingen poort en barrière nimmer tegelijk geopend worden. Den 22sten Juni 1877, 's morgens om half drie drongen een achttal Atjehers tegelijk met den van het opsteken der lantaarns terugkeerenden lampenist de versterking te Blang-Ni in Sainpang-Olins binnen, alwaar zij wel op een na, die wist te ontsnappen, werden neergelegd doch niet dan na den 2den luitenant A. J. Hoven met 21 klewanghouwen en 1 lanssteek gedood te hebben en de bezetting nog 2 gesneuvelden en 12 zwaar gewonden te hebben bezorgd. Ter voorkoming van dergelijke voorvallen, die zich meer voordoen dan men wel denkt, is die veiligheidsmaatregel onmisbaar.

Ten einde de versterking niet noodeloos te vergrooten, worden enkele accessoires, die alleen overdag gebruikt worden, de woonbaarheid van andere lokalen door rook of stank zouden benadeelen of brandgevaar opleveren buiten de versterking geplaatst; in hoofdzaak dus keukens, privaten, badkamers, vrouwenloods en bergplaats voor den lampenist.

Zij worden geplaatst vóór den saillant gevormd door de minst bedreigde facen, dus aan de zijde van de poort, zoodanig, dat zij zoo min mogelijk de vuuruitwerking belemmeren, geen gedeekte nadering van den vijand toelaten, uit het werk zelf geflankeerd kunnen worden, geen brandgevaar voor het hoofdwerk opleveren en dat de binuenruimte open ligt voor het vuur van de versterking.

De binnenruimte van de accessoires wordt met rasterwerk afgesloten, voor zoover dit niet geschiedt door de buitenwanden der gebouwen, bij welker constructie met dien eisch rekening is gehouden; de gemeenschap met de accessoires wordt beveiligd door de ijzerdraadversperring, welke ook daarvóór wordt aangebracht.

De bewaking geschiedt uit een verhoogd schilderhuis aan den voorkant.

Het convergeeren van de twee rijen gebouwen berust op het beginsel, dat de verdediging in de eerste plaats van uit de bastions geschiedt; een nadeel is het daarbij echter dat zij ook alleen uit de bastions kunnen geflankeerd worden; eene ligging in twee rijen evenwijdig aan de diagonaal verdient de voorkeur, omdat zij dan ook uit een gedeelte der facen kunnen bestreken worden en men niet tot in de bastions behoeft te loopen om er buiten langs te zien.

De binnenverlichting der versterking moet zoodanig ingericht worden, dat deze van buiten niet zichtbaar is; zij wordt dus tot een minimum beperkt.

Een goede buitenverlichting is onmisbaar; zij wordt verkregen door paallantaarns met goede petroleumlampen buiten de versperring op een ouderlingen afstand van 30 M.; de vierkante lantaarns staan met een diagonaal evenwijdig aan de face terwijl de twee achterste en de bovenste glazen van buiten moeten geveerd zijn, zoodat alleen licht naar buiten geworpen wordt en de versterking alsmede de versperring in het duister liggen.

Een krachtig hulpmiddel tot verbetering der buitenverlichting is het aanbrengen van wit zand ter breedte van 10 à 15 Meter om de versterking; dit is te Atjeh meermalen in toepassing gebracht.

Andere verlichtingsmiddelen zijn niet betrouwbaar en dus verwerpelijk.

Een nadeel is het dat de lampenist bij het aansteken der lampen tengevolge van de plaatsing der lantaarns niet behoorlijk beveiligd is, hierin zou in geval van nood voorzien kunnen worden door het aanbrengen van tijdelijke hindernissen, randjoes en glasscherven.

Omtrent de constructie der gebouwen vermeld ik alleen, dat ter vermindering van brandgevaar zooveel mogelijk van gegalvaniseerd ijzer als dakbedekking wordt gebruik gemaakt; voor de woonlokalen zijn dan echter ter voorkoming van te hooge temperatuur bijzondere maatregelen noodig.

Ik vertrouw thans M. H., hiermede in den korten beschikbaren tijd genoeg te hebben gezegd om U met behulp der teekening in staat te stellen de taktische beginselen, die aan het ontwerp ten grondslag liggen, te kunnen beoordeelen; ik wil er alleen nog bijvoegen, dat even als alle normaalontwerpen ook dit alleen volledig in toepassing kan worden gebracht, wanneer men geheel vrij is en de omstandigheden niet tot afwijking daarvan dwingen. Met name geldt dit ten opzichte van het tracé dat in hoofdzaak afhankelijk is van de terreingesteldheid en het doel der versterking. In de figuren 4 en 5 van Plaat VII, in platten grond voorstellende respectievelijk de versterkingen te Glé-Kambing en Tjot-Basetoel, beide in Atjeh, opgeheven den 13den Januari 1885, heb ik getracht eene voorstelling te geven van tracé en inrichting onder bijzondere omstandigheden; zooals uit die figuren blijkt, dagteekenen die werken uit den tijd, dat de gebouwen in den regel z. g. n. «aanliggend» werden gemaakt.

Hoewel voor versterkingen met een talrijker bezetting geen normaalontwerpen bestaan, zoo is daaromtrent toch als beginsel aangenomen dat daarvoor in den regel zullen worden gebouwd versterkte kampementen, bestaande uit eene gewone versterking als reduit met aanliggend kampement; fig. 6 van Plaat VII voorstellende een liniair ontwerp van een versterkt kampement voor eene bezetting van 4 officieren en 150 minderen, geeft een denkbeeld van de oplossing van het vraagstuk onder die omstandigheden. Naar dat denkbeeld zijn of worden gebouwd de versterkte kampementen te Telok-Semawé op de Oostkust van Atjeh, opgeheven 11 Nov. 1884, te Medan op Sumatra's Oostkust en te Loeboe-Sikaping ter Sumatra's Westkust.

En hiermede M. H., meen ik de mij zelven gestelde taak te hebben volbracht; ik hoop er in geslaagd te zijn U een denkbeeld te geven van de moeielijkheden, die bij den bouw van versterkingen tegen Inlandsche vijanden moeten overwonnen worden en van de wijze, waarop men die te boven gekomen is; ik hoop ook dat het mij gelukt is aan te toonen, dat het vraagstuk van den bouw en inrichting dier werken, hoe eenvoudig het ook moge schijnen, in de oplossing met tal van

moeilijkheden gepaard gaat en daardoor een bewijs te meer geleverd te hebben voor de juistheid van de stelling door Clausewitz verkondigd: „*In den oorlog is alles eenvoudig, maar het eenvoudige is moeilijk;*” eene stelling die, vooral in een leger zonder krijgservaring, nu en dan wel eens in herinnering mag gebracht worden.

(Deze rede wordt herhaaldelijk toegejuicht.)

De VOORZITTER. Is er ook een van de heeren, die het woord verlangt te voeren voor of tegen de stellingen, door den heer De Neve op zoo onderhoudende wijze voorgedragen?

De heer MERZ: Hulde brengende aan den Spreker voor zijne belangrijke voordracht, meen ik het niet overbodig er op te wijzen dat men niet uit het oog moet verliezen, dat in het begin van den Atjeh-Oorlog (1873—1878) de versterkingen daar onder zeer moeilijke omstandigheden moesten worden daargesteld.

Het tracé ons heden avond door den heer De Neve voorgedragen, verschilt te weinig met dat der overige versterkingen overal elders in Ned.-Indië gevonden (een vierkante redoute met cirkelbastions op de diagonaal) even als de meeste versterkingen te Atjeh daargesteld, dat de meerdere veiligheid van de eerste boven de laatste daarin gezocht moet worden.

De borstweringen verschillen wel in materiaal; waar men vroeger als op de westkust van Sumatra en Borneo ook in Java aarden wallen aantreft, werden de facen der eerste versterkingen op Atjeh door palissadeeringen van klapperboomen gevormd.

De vorm der versterkingen is echter bijna altijd dezelfde gebleven en daarin is bij het vaststellen van het nieuwe ontwerp weinig wijziging gebracht.

Nu ben ik het met den geachten Spreker van heden avond eens, dat de eerste versterkingen op Atjeh te wonschen hebben overgelaten, vooral wat de stormvrijheid betreft, maar toen stonden ons niet ten dienste de materialen, waarover men thans de beschikking heeft, terwijl toen het daarstellen der verster-

kingen onder veel moeilijker omstandigheden plaats had, dan nu het geval is geweest, bij het daarstellen der versterkingen die thans de geconcentreerde stelling te Atjeh omvatten.

Ik ben tegenwoordig geweest bij het nemen der versterking te Longbatah-Mesigit, door ons op den vijand veroverd Oudejaarsdag 1874, en weet hoeveel moeite en gevaren het ons gekost heeft, onder een hevig vijandelijk vuur, eene versterking, eerst door twee, later door ééne compagnie Inf. bezet, te bouwen.

In drie weken tijds hadden wij daar onder leiding van den even dapperen als bekwamen genie-officier, den toenmaligen 2en Luitenant der genie C. J. Snijders, nog maar eene enceinte van zandzakken daargesteld, en was de troep daarbinnen in bamboe kazernes, tegen den toen dagelijks hevig vallenden regen onder dak gebracht.

Later werden die zandzakken, door drie meter hooge palissaden, door de bezetting zelve in de ons omringende klapperbosschen geveld en op maat gebracht, vervangen.

De plaatsing der palissadeering aan de Zuider face heeft een halven dag geduurd en kostte plus minus drie en twintig man aan gewonden, ik herinner mij dat aantal omdat ik dien dag dat transport gewonden naar Kota Radja moest geleiden.

Wanneer dan ook de versterkingen, wat de stormvrijheid en de inrichting der gebouwen betreft, niet zoo konden zijn, als wenschelijk ware geweest, dan is het alleen toe te schrijven aan de moeilijke omstandigheden waaronder die versterkingen werden daargesteld en dikwijls aan het totale gebrek aan materialen en chicauemiddelen, ten einde de veiligheid te bevorderen, de stormvrijheid op te voeren en het logies te verbeteren; zoodat men, met datgene, wat op de plaats van de versterkingen der Atjehers gevonden werd te verbeteren en dat aan te vullen met afbraak uit omliggende kampongs en het hout uit de bosschen geveld, het meestal maar moest zien klaar te spelen.

En hoe kon dat ook anders, ieder transport dat van uit Kota-Radja bouw- of voedingsmateriaal of munitie naar Longbatah-Mesigit bracht, kostte, de eerste maanden van ons

zijn daar een geregeld vuurgevecht, zoodat meermalen een geheel bataljon Infanterie met een sectie artillerie van uit Kota Radja moest uitrukken om den vijand op de linkerflank in bedwang te houden, als het transport' de sawah tusschen Longbatah Zuid en Longbatah Mesigit passeeren moest, terwijl van uit de Mesigit dan ook eene compagnie Inf. in stelling kwam en het kanon uit het Zuid-Ooster bastion zich lustig hooren liet.

Longbatah-Mesigit telde binnen een jaar tijd aan gesneuvelde officieren de Lts. der Inf. Esser en Wijmer, die bij een uitval doodelijk werden verwond, de Lt. der art. Schröder sneuvelde op zijn stuk in het Z.O. bastion.

Binnen de versterking werden verwond de off. van Gezondheid Cats, de Kapitein der Inf. Van der Laan, de Lts. der Inf. Popelier en Merz; aan onderofficieren en manschappen, waaronder twee adjudanten d.d. officier, \pm 100 mindere militairen.

Dit een en ander om de hevigheid van 's vijands vuur te kunnen beoordeelen en onder dergelijke omstandigheden werden in 1875 alle volgende versterkingen, die later de eerste Zuid Ooster linie vormden, opgericht.

Wat echter te wenschen overlaat, is de geschutsoort waarmede de versterkingen bewapend zijn.

De Inlandsche vijand verdedigt of liever valt onze versterkingen meestal aan, men zou nog juister kunnen zeggen belegert die van achter borstweringen of van uit loopgraven, die onze versterkingen omringen. En welk geschut kunnen wij daar nu tegenover stellen? Niet anders, dan de kanonnen van 8 cM. getrokken, en 9 cM. glad, beide voorlaadgeschut, de 12 cM. getrokken voorlaad, de 12 cM. getrokken achterlaad en de gladde mortieren van 20 cM. en de Coehoorn mortier. Maar deze zijn niet bij machte den vijand uit zijne loopgraven te verdrijven. Daarvoor zijn noodig getrokken mortieren om den vijand daaruit met verticaal vuur te kunnen overstelpen. Dit is zoo waar, dat wij in 1878 te Lambaroe met een bewapening van een mortier van 20 cM. glad, een kanon van 9 cM. glad, een kanon van 12 cM. achterlaad en een van 8 cM. getrokken voorlaad, met geen mogelijkheid

den vijand konden verdrijven uit eene op \pm 600 meter vandaar aan den overkant van de rivier gelegen loopgraaf.

Van uit die vijandelijke stelling werden de transporten en ook de versterking Lambaroe dagelijks bestookt.

Alléen kon men er toe geraken het vijandelijk geschut en lillavuur daaruit tijdelijk te verdooven.

In Juli 1878 deed de Habib een inval in Atjeh, hij trok het gebergte van Biloel-Zuid om en bezette den Glé-Taroem-pas.

Op den heuvel de Boekit-Terin was eene observatiepost geplaatst, die den Glé-Taroem-pas bewaakte en den post van Boekit-Daroe seinde als de vijand zich vertoonde. Boekit-Daroe was bewapend met een kanon van 12 cM. achterlaad, dat steeds met granaatkartets geladen stond, het schot viel onmiddellijk als het sein daar was gezien, maar de vijand had het evengoed waargenomen, verborg zich onmiddellijk en zoo was de rook van het gesprongen projectiel niet opgetrokken, of men zag hem zich opnieuw vertoonen wel een bewijs dat die schoten weinig effect hadden. Nu werd bepaald dat op de Boekit-Terin een 8 cM. kanon voorlaad in batterij zou worden gebracht, daartoe moest eerst een weg worden aangelegd van Ketapan-Doewa door de sawah naar Boekit-Daroe, dit kostte \pm 10 dagen, de sawah was overstromd en de weg die had bestaan geheel weggeslagen met gaten er in van dikwijls meer dan een meter diep en 2 à 3 meter breed; het werk is mij opgedragen geweest, dus kan ik voor de waarheid instaan.

Toen de weg gereed was, werd den kapitein der art. De Wijs opgedragen het stuk in batterij te gaan brengen, 's morgens om \pm 7 uur ving de marsch te Ketapan-Doewa aan, en om 's middags 12 uur viel het eerste schot van af den top der Boekit-Terin in de kloof; de kapitein de Wijs toonde daar wat een bekwaam artillerist met dappere en handige kanonniers kan uitrichten.

Had men toen de zooveel gemakkelijker te vervoeren getrokken mortier te Atjeh gehad, dadelijk had men een paar daarvan op den top van den Boekit-Terin in batterij kunnen stellen en Habib en de zijnen hadden in hunne beste schuilhoeken

daar niet gedekt kunnen blijven tegen een goed geleid verticaal mortiervuur en zeker niet op rozen gezeten.

In den laatsten tijd nog bij Kota-Pohama was het niet mogelijk met ons geschut het vijandelijk geschutvuur te dooven, en moest er eerst een hevig vuurgevecht geleverd worden dat ons weer tal van officieren en soldaten kostte om die bentings daarna eerst te kunnen slechten en dat nog wel nu geheel Atjeh, waar de vijand zich om onze bentings bevindt, in kaart is gebracht, dus men bijna met wiskunstige zekerheid weet waar hij zich ophoudt. Ik meen dan ook dat een betere artilleriebewapening tegen den Inlandschen vijand, die zich zooals te Atjeh ingraaft of zich achter steil opgezette wallen ophoudt een zaak van groote urgentie is. Daarom snelvurende kanonnen als de vijand zich onder ons oog, als een snel verschijnend en even snel verdwijnend doel verplaatst of omsingelt of doorsnipt en vuur uit getrokken mortieren als de vijand zich reeds ingegraven heeft en ons als het ware belegert.

Onze kanonnen vooral het getrokken bronzen kanon van 8 cM. voorlaad heeft zoo weinig goed springende projectielen, dat de vijand ons 60 procent van de hem toegezonden en niet gesprongen granaten en granaatkartetsen, na die ontladen te hebben, als projectielen in onze versterking te Longbatah Mesigit terug wierp en met zulk eene zekerheid dat de meeste er in terecht kwamen. Dit werd zoo lastig en onaangenaam in eene versterking waar niets ons, zelfs niet tegen het lichtste projectiel dat geworpen wordt, dekte, dat de 8 cM. door 12 cM. kanonnen moesten vervangen worden, omdat de projectielen van het laatste kanon, als die niet mochten springen, niet op hun 9 cM. kanon te laden zijn; grooter kaliber hebben de Atjehers bijna niet.

Om nog een voorbeeld te geven hoe goed de vijand voor Longbatah wist te pointeeren; toen de eerste 12 cM. de sawah wilde oversteken, werd de belegeringsvoorwagen door den vijand zoo juist geraakt, dat de luitenant der artillerie Tindal, met dit transport belast, moest doen afspannen en een peloton Infanterie van uit Longbatah Mesigit moest uitrukken om het stuk in veiligheid te helpen brengen.

De heer Buys: Een enkel woord, Mijnheer de Voorzitter, naar aanleiding der wijze van verlichting der versterkingen.

Zooals de heer De Neve ons heeft verklaard, wordt die verlichting verkregen, door in evenwijdige strekking aan de facen der versterking en op een 10tal meters daarvan verwijderd, op bepaalde afstanden lantaarns te plaatsen.

Die wijze van verlichting nu, komt mij volgens persoonlijke ervaring ondoelmatig voor.

Wat is het geval? Doordat de ijzerdraadversperring of beter gezegd de onmiddellijke nabijheid der versterking, thans in donker is gehuld, kan een vijand zeer gemakkelijk deze bekruipen en van daar aanslagen tegen haar smeden, zonder gevaar te loopen van ontdekt te worden. Hij behoeft daarvoor, daar de lichtkegels niet in elkander vallen, alleen de donkere schaduwplekken te doorloopen, waarvoor slechts enkele oogenblikken noodig zijn, omdat daar geen moeilijkheden zijn te overwinnen. Is den vijand dat gelukt, dan is hij er zeker van, zijne verdere plannen zonder overhaasting te kunnen uitvoeren.

De schildwachten in de saillanten van het werk geplaatst, kunnen niets zien van wat in de onmiddellijke nabijheid dier in duisternis liggende 40 of 60 meter lange face plaats grijpt.

Die duisternis maakt het zelfs voor den schildwacht veelal moeilijk te zien, wat zich aan den voet der palissadeering op houdt ter plaatse waar hij staat.

Is in het gunstigste geval en bij voortdurende oplettendheid, het voor de schildwachten reeds moeilijk, die op afstanden gelegen schaduwplekken met het oog te doorboren, hoe meer is dit het geval, wanneer wind en regen hen in het aangezicht slaan. Deze nu zijn juist de nachten van bekruiping en overvalling.

Het komt mij daarom beter en wenschelijk voor, dat de lantaarns tegen de palissadeering der versterking worden aangebracht.

Ik tart dan eenen vijand in het volle licht en thans onder de oogen der beide schildwachten zich ongemerkt door die ijzerdraadversperring heen te werken en zijne plannen uit te voeren.

Datgene waarvoor veel tijd vereischt wordt, moet nu in het licht geschieden en al zouden nu beide schildwachten op een

gegeven oogenblik slapen, dat niet mag aangenomen worden, dan nog zou de vijand ontdekt moeten worden door de patrouilles die langs het banket gaan en nu ook kunnen zien wat aan den voet der palissadeering plaats heeft.

Deze patrouilles loopen om het kwartier en binnen dat, waarin de schildwachten van hunne waakzaamheid moeten blijken geven. Meer tijd zou een vijand noodig hebben om onder de bestaande omstandigheden door die ijzerdraadversperring heen te komen en zijn plannen uit te voeren.

Het is mijne innige overtuiging en ik heb de feiten voor mij, dat door de lantaarns op de door mij aangegevene wijze te plaatsen, de veiligheid der versterking beter verzekerd is.

Ondergravingen als te Lamdjamoe of het bekruipen als tijdens de insluiting te Samalangan, om te trachten door het werpen met brandende petroleumappen op het dak der kazerne, brand te stichten, zullen dan onmogelijk zijn. Evenals ook aan onze zijde, zooals het bij herhaling is voorgekomen, het des nachts verlaten van de versterking, soms met tweeën tegelijk, met medeneming van geweer en patronen.

Wanneer men daarbij nagaat, dat men eerst over de palissadeering had te klimmen en de geweren één voor één aan te geven en in de duisternis door die ijzerdraadversperring, voelende en tastende den weg moest vinden en dat veel tijd daarvoor noodig is, en van dit alles niets bemerkt werd door de 2 schildwachten op korten afstand van hen, dan mag men wel aannemen, dat de wijze waarop de verlichting is aangebracht, veel te wenschen overlaat.

Brengt men de lantaarns tegen de palissadeering aan, dan heeft men behalve betere beveiliging, bovendien nog het voordeel, dat zij van uit de versterking kunnen ontstoken worden, en niet bij herhaling des nachts bij het uitgaan der lantaarns, de poort behoeft opengemaakt te worden, waarvan een ondernemende vijand gebruik kan maken, te trachten haar te overrompelen en binnen te dringen zooals te Blang-Ni; of dat hij bij insluiting als te Samalangan u belet het licht te ontsteken.

Want zeker is het, dat ware de lantaarnopsteker in die dagen

gesneuveld, het moeilijk zoude geweest zijn een tweeden of althans een derden aan te wijzen.

Wil men nu al de hier aangehaalde feiten beschouwen als in geen verband met de volgens mij minder oordeelkundige verlichting te staan, maar alleen als een speling van het toeval, dan haal ik de algemeene instemming der bezetting aan en de ongevraagde goedkeuring der officieren, die eenen nacht op den post doorbrachten. De vergelijking was ten voordeele der verlichting zooals hij door mij zou gewenscht worden.

De postcommandanten onder die officieren, uitten als hun gevoelen, dat zij hunne verlichting reeds dadelijk op die wijze zouden verbeteren. Het bleek echter dat zulks niet eigenmachtig mocht geschieden en ik door het verplaatsen dier lantaarns mijne bevoegdheid was te buiten gegaan, en de genie daarin te beslissen had.

Voor den post bleef echter de verlichting bestendig.

Ik zou volgens de mededeeling van den heer De Neve nu moeten veronderstellen, dat de door hem aangehaalde wijze van verlichting niettegenstaande de aangehaalde nadelen als vaste regel is aangenomen geworden.

Het komt mij voor dat zij in ieder geval aan het oordeel der postcommandanten moest overgelaten worden.

De heer BEEGER: Met het meeste genoegen heb ik de voordracht van den heer De Neve aangehoord; in de hoofdzaken ben ik het met hem eens, ten opzichte van enkele zaken koester ik echter een andere meening. Ik wil dit hier in 't kort mededeelen. Zoo meent de heer De Neve dat de slechte bouw van onze versterkingen op Atjeh in de eerste jaren van onze vestiging aldaar vooral moet geweten worden aan de geringe kennis, welke toenmaals de officieren hadden van de eischen waarop bij den aanleg dient te worden gelet. Mij komt dit niet juist voor. Ik zoek de oorzaken daarvan veel meer in de moeilijkheden, waarmede men bij den bouw te kampen had, in het gebrek aan materialen — meest bediende men zich van zandzakken — en in het feit dat men bij het begin van den bouw vaak niet wist of men al dan niet op het uitgekozen punt zich duurzaam zou blijven vestigen.

Voorts heeft de geachte spreker ons in kennis gebracht met een normaalontwerp voor versterkingen; dat dit hetzelfde zou zijn als hetgeen bestond, zooals de heer Merz opmerkte, is niet geheel juist. Ik wijs daartoe o. a. op het flankement, aangebracht door uitbouw van de bastions, wat wij bij de oude, bestaande versterkingen missen. Maar onwillekeurig rijst bij mij de vraag, wat hebben wij nu aan zulk een ontwerp voor den bouw van versterkingen, welke worden aangelegd zoodra wij den strijd voeren met Inlandsche vijanden? Moet ook dan het voorgestelde tracé worden gevolgd? Mij dunkt van niet, tijd, materialen etc. etc. alles zal ontbreken. 't Komt mij dan ook voor dat wij voor dat doel aan zulk een normaalontwerp volstrekt geen behoefte hebben en gaarne had ik meer uitvoerig van den spreker gehoord, hoe de versterkingen gemaakt moeten worden, welke wij hebben aan te leggen gedurende den strijd, dien wij tegen een Inlandschen vijand voeren zullen.

Mij dunkt dat daarbij vooral gelet dient te worden op eene voldoende hooge palissadeering (± 2 M.), eene goede versperring om de versterking en niet het minst op eene uitmuntende verlichting van het voorterrein. Dit alles baat echter weinig wanneer de waakzaamheid binnen de versterking te wenschen overlaat.

Eerst wanneer de toestanden zich zóó hebben gebeterd, dat verstoring der rust wel mogelijk doch niet zeer waarschijnlijk is, dan eerst kan begonnen worden met den bouw van versterkingen, ingericht zooals de voorgelegde platen ons te aanschouwen geven. Treden nu daarbij vooral tactische eischen op den voorgrond? Mij dunkt van niet, meer moet gelet worden op een zooveel mogelijk geriefelijk verblijf voor officieren en minderen, die de bezetting uitmaken. En juist daarom ben ik het, wat de geschutbewapening voor die versterkingen betreft, niet geheel eens met den heer De Neve. Het ligt niet in mijne bedoeling in dezen tijd van achterlaadgeschut nog een lans te gaan breken voor den ijzeren 9 cM., maar wel meen ik er op te moeten wijzen dat die vuurmond in vaste positiën tegen Inl. vijanden behouden is, omdat hij een zeer goed kartetsschot bezit. Hecht men dus zooals ik aan de tactische eischen bij die semi-permanente versterkingen geen groote beteekenis, dan

komt mij die 9 cM. IJ. voor die versterkingen ruim voldoende voor; een vervanging door den lichterem 7 cM. IJ. zou ik wenschelijk achten, wijl die vuurmond geheel door handlaagers uit de infanterie-bezetting kan bediend worden. En in geen geval zou ik zóó ver willen gaan als de heer Merz, die getrokken achterlaad-mortieren en snelvurend-geschut in de geschutbewapening dier versterkingen zou willen opnemen. Dit komt mij geheel onnoodig voor. Ik meen voorts dien spreker nog te moeten opmerken dat van den post Boekit-Daroe de kloof van den Glé-Taroem niet was te zien; juist daarom werd de Boekit-Terin bezet. Dat dus de 12 cM. K. A. van dien post den vijand niet uit de genoemde kloof kon verdrijven, was niet aan dien vuurmond te wijten, maar wel aan het feit dat men den vijand niet zien kon.

Ten slotte nog een vraag: Hoe stelt de heer De Neve zich de verdediging van zulk eene uitgebreide versterking als het normaalontwerp voor? Is die niet ten eenenmale onmogelijk en zou dat mede niet pleiten voor mijne bewering dat als er toe overgegaan wordt zulke versterkingen te bouwen, daarbij stilzwijgend wordt aangenomen, dat aan tactische eischen geen eerste plaats meer behoeft te worden toegekend? Ik heb gezegd.

De heer BREYER: Ik wensch slechts een enkele minder belangrijke opmerking te maken en een inlichting te vragen. Ten eerste wat betreft de richting van de accessoires buiten de versterking. De heer De Neve wil hier verbetering aanbrengen door de beide rijen gebouwen evenwijdig aan de diagonaal der versterking te stellen, maar wil men dan eenige binnenruimte houden, dan vergroot men de onbestreken ruimte aan den buitenkant, hetgeen bezwaar kan opleveren.

Wat de palissadeering betreft, wilde ik den spreker vragen, of hij niet meent, dat met het oog op een onverhoedschen aanval, er wel bezwaar is tegen een liggende palissadeering, vooral als deze oud begint te worden en niet meer bijzonder stevig in den grond staat.

Op Atjeh heeft men naast de liggende palissadeering ook de staande toegepast, die weliswaar minder gemakkelijk te plaatsen

en te herstellen is, maar ook minder gemakkelijk door een doortastenden vijand omvergelopen kan worden.

De heer DE GREVE: Met den heer Beeger ben ik het eens, dat het ontwerp voor de versterkingen te royaal is, om in alle gevallen te worden toegepast. M. i. is dat echter ook niet de bedoeling van het projekt en dient het alleen om voor werken van meer permanenten aard te worden toegepast. Voor tijdelijke werken geeft het handboek voor den technischen dienst van het korps genietroepen de noodige projekten, die veel minder royaal zijn. Daarbij wordt o. a. aan een officier slechts 2 vertrekken van 3 bij 3 M. toegestaan, terwijl bij dit ontwerp 4 veel ruimere vertrekken per officier zijn uitgetrokken.

De heer MERZ: Een enkel woord nog in antwoord aan den heer Beeger. Het komt mij voor dat ik ten aanzien van het kanon van 12 cM., dat te Boekit-Daroe in batterij stond, niet juist begrepen ben.

Het is niet altijd de vraag of men den vijand kan zien, maar wel om hem te raken en dat beoogde ik met verticaal vuur uit getrokken mortieren.

De heer BEEGER: Maar ook dan nog moet men den vijand kunnen zien.

De heer MERZ: Dat is niet bepaald noodig. De hoofdzaak is om te treffen en dan is het zeker, dat men met het verticaal vuur uit een getrokken mortier daar veel meer kans op heeft, tegen goed gedekte doelen, dan op dezelfde afstanden, uit de kanonnen, die zoeven door mij werden geciteerd, met zooveel gestrekter banen; vooral als men in Indië evenals bij de getrokken mortieren hier te lande, te beschikken heeft over granaatkartessen met tijdbuizen, zooals het geval is voor de mortieren van 15 en 10 cM.

De heer BEEGER: Ik wil gaarne toegeven dat *als* men getrokken achterlaadmortieren op den Boekit-Terin gehad had, men dan *misschien* den vijand in de kloof van den Glé-Taroem had *kunnen* raken, maar toch zou ik op grond daarvan de

door den heer Merz genoemde vuurmonden voor onze versterkingen tegen Inlandsche vijanden niet verkiezen.

De heer DE NEVE: Onder dankbetuiging voor de mij van de verschillende sprekers ten deel gevallen waardeering, stel ik mij voor de gemaakte opmerkingen kortelijk te beantwoorden.

In de eerste plaats hetgeen door den heer Buijs omtrent de verlichting is in het midden gebracht.

Het niet in elkander vallen der lichtkegels is niet af hankelijk van de plaats waar de lantaarns staan, maar van den onderlingen afstand en nu is het proefondervindelijk bewezen dat bij een afstand van ± 30 M.; zooals in het normaalontwerp, de lichtkegels voldoende in elkander vallen om een verlichten kring om de geheele versterking te verkrijgen.

Ik heb er in mijne voordracht reeds op gewezen, dat de plaatsing der lantaarns buiten de ijzerdraadversperring het nadeel heeft van mindere veiligheid voor den lampenist en daarom gezegd, dat men daaraan tegemoet zal moeten komen door het aanbrenge van tijdelijke hindernissen, als randjoes en glasscherven. Ook heb ik aangevoerd, dat men verrassingen als bij Blang-Ni moet voorkomen door eene afsluiting in den voorkant der versperring, die niet tegelijk met de poort mag geopend worden.

Met het oog op het aangegeven nadeel acht ik het met den heer Buijs zeer goed denkbaar, dat men vooral bij vluchtige en tijdelijke versterkingen de voorkeur geeft aan eene plaatsing der lantaarns tegen den buitenkant der palissadeering, omdat zij dan van uit de versterking kunnen ontstoken worden, maar in beginsel is de plaatsing der lantaarns buiten de versperring bij semi-permanente werken te verkiezen, omdat dan de versperring in het duister ligt, de vijand haar dus niet kan zien en er letterlijk inloopt.

Den heer Merz zal ik niet trachten in nitvoerigheid te evenaren, maar toch wil ik hem doen opmerken dat hij zich vergist wanneer hij uit het vierkante tracé met cirkelbastions van het normaalontwerp de gevolgtrekking maakt, dat dit niet noemenswaard verschilt van de vroeger gemaakte versterkingen.

Op een zeer voornaam verschil, n.l. het flankement uit infanteriebastions heeft de heer Beeger reeds gewezen, maar ik twijfel er niet aan of de heer Merz zal bij nader onderzoek nog meer niet onbelangrijke verschillen opmerken; het tracé eener versterking is toch slechts een der vele elementen, die gewicht in de schaal leggen.

Hij en de heer Beeger wraken voorts wat ik opmerkte omtrent de kennis van de eischen betreffende de door mij behandelde versterkingen bij de groote meerderheid van het officierskorps in den aanvang van den Atjeh-oorlog en schrijven de gebrekkige inrichting in die dagen uitsluitend toe aan terrein en omstandigheden. Ik meen te moeten opmerken, dat diezelfde oorzaken door mij uitdrukkelijk en wel in de eerste plaats zijn genoemd; de door hen gewraakte oorzaak noemde ik slechts in de tweede plaats.

Ik moet echter mijne meening ter zake blijven handhaven; de toestand was inderdaad zoo, als ik die geschetst heb; ik heb die tijden meegemaakt en zonder mij zelve van de groote meerderheid volstrekt niet uit.

Hetgeen de heer Merz heeft opgemerkt omtrent de wensche-lijkheid van het gebruik van getrokken mortieren kan ik tot zekere hoogte beamen; die vuurmonden zijn thans reeds in Indië en naar ik vermeen o. m. ook bestemd om ook voor de bewapening onzer versterkingen de mortieren van 12 cM. te vervangen; vermoedelijk zal die verbetering dus niet lang op zich laten wachten.

Maar wanneer de heer Merz zoo ver gaat zelfs het getrokken kanon van 8 cM. en 12 cM. K. A. te verwerpen, dan kan ik daarin niet met hem meegaan; om niet te uitvoerig te worden zal ik daaromtrent niet in beschouwingen treden, maar wil alleen zeggen, dat ik die vuurmonden, ook zelfs zonder getrokken mortieren, nog zeer goed bruikbaar acht voor de bewapening onzer versterkingen.

De vraag van den heer Beeger in verband met het door mij toegelichte normaalontwerp aangaande de inrichting van vluchtige en tijdelijke versterkingen gedaan, is reeds gedeeltelek door den heer De Greve beantwoord.

Het is volkomen duidelijk dat men bij den aanvang van den oorlog niet begint met het aanleggen van semi-permanente versterkingen en alleen voor deze geldt het ontwerp. Hoewel ik daarentrent een en ander in het midden bracht, behandelde ik de vluchtige en tijdelijke versterkingen niet gedetailleerd, omdat dit niet op mijn programma stond. Ik wil echter van die werken wel zeggen, dat zij voor zooveel de tijd, de omstandigheden en de beschikbare middelen toelaten, moeten worden aangelegd naar dezelfde beginselen, als waarvan hij het normaalontwerp is uitgegaan.

Dat bij semi-permanente werken de tactische eischen op den achtergrond zouden moeten treden, kan ik niet toegeven; wel heb ik gezegd dat deze niet uitsluitend den doorslag kunnen geven, omdat ook aan andere eischen moet worden voldaan, maar ik zou het minder goed achten de eerste daaraan geheel ondergeschikt te maken en er geen groote beteekenis aan te hechten, zooals de heer Beeger wenscht.

In verband daarmee meen ik dan ook mijne meening omtrent het kanon van 9 cM. glad ijzer te moeten handhaven; dat deze vuurmond een goed kartetsschot heeft, is mij niet onbekend, maar dat is de hoofdzaak niet, wel de weinige handelbaarheid en daarom komt hij mij verwerpelijk voor.

De heer Beeger schijnt voorts eene versterking overeenkomstig het normaalontwerp onmogelijk verdedigbaar te achten; ik kan dat niet toegeven, was dat geheel juist, dan zou het er met onze versterkingen, ook die te Atjeh, slecht uitzien. Wanneer het zijne bedoeling is den nadruk te leggen op de wenschelijkheid eener actieve verdediging, dan antwoord ik daarop, dat die altijd, dus ook bij versterkingen, zeer wenschelijk is, maar men zou verkeerd doen daarop te rekenen en een stelsel te bouwen, m. a. w. een ontwerp voor versterkingen vast te stellen, die alleen actief verdedigd *kunnen* worden; de krijgsgeschiedenis toch leert dat eene actieve verdediging geen regel is. Intusschen merk ik op, dat bij het normaalontwerp gerekend is op de mogelijke afwezigheid overlage van een gedcelte der bezetting.

De opmerking van den heer Breyer omtrent eene vermeer-

dering van de onbestreken ruimte achter de accessoires bij eene ligging in twee rijen, evenwijdig aan de diagonaal, is juist, maar dit wordt opgewogen door de mogelijkheid van flankement ook uit een gedeelte der facen en het voordeel, dat men niet tot in de bastions behoeft te loopen om langs de accessoires heen te zien.

Ook het door hem opgemerkte nadeel van eene liggende palissadeering is niet te ontkennen; men moet daaraan door goed onderhoud en bevestiging trachten te gemeet te komen en in allen gevalle geven de door mij opgesomde voordeelen hier den doorslag; bovendien maakt de voorliggende ijzerdraad-versperring het omloopen niet zeer gemakkelijk.

Ik meen hiermede de verschillende opmerkingen te hebben beantwoord.

De VOORZITTER: Wanneer thans geen der heeren meer het woord verlangt, dan zal ik de vergadering sluiten. Ik verklaar gaarne heden avond veel belangrijks te hebben gehoord en ik heb er ook uit geleerd, dat men niet altijd uit den eenvoudigen titel van een lezing kan opmaken, wat men later zal hooren. De boeiende voordracht toch van den heer De Neve heeft veel meer gegeven dan de titel deed vermoeden en ik geloof wel dat allen het met mij eens zullen zijn, dat hij zijn onderwerp op uitnemende wijze heeft behandeld.

Met mijn dank aan den spreker, breng ik ook mijn dank aan de heeren, die aan het debat hebben deelgenomen en die, ieder uit eigen ervaring, veel interessants hebben medegedeeld.

De vergadering wordt hierop gesloten.

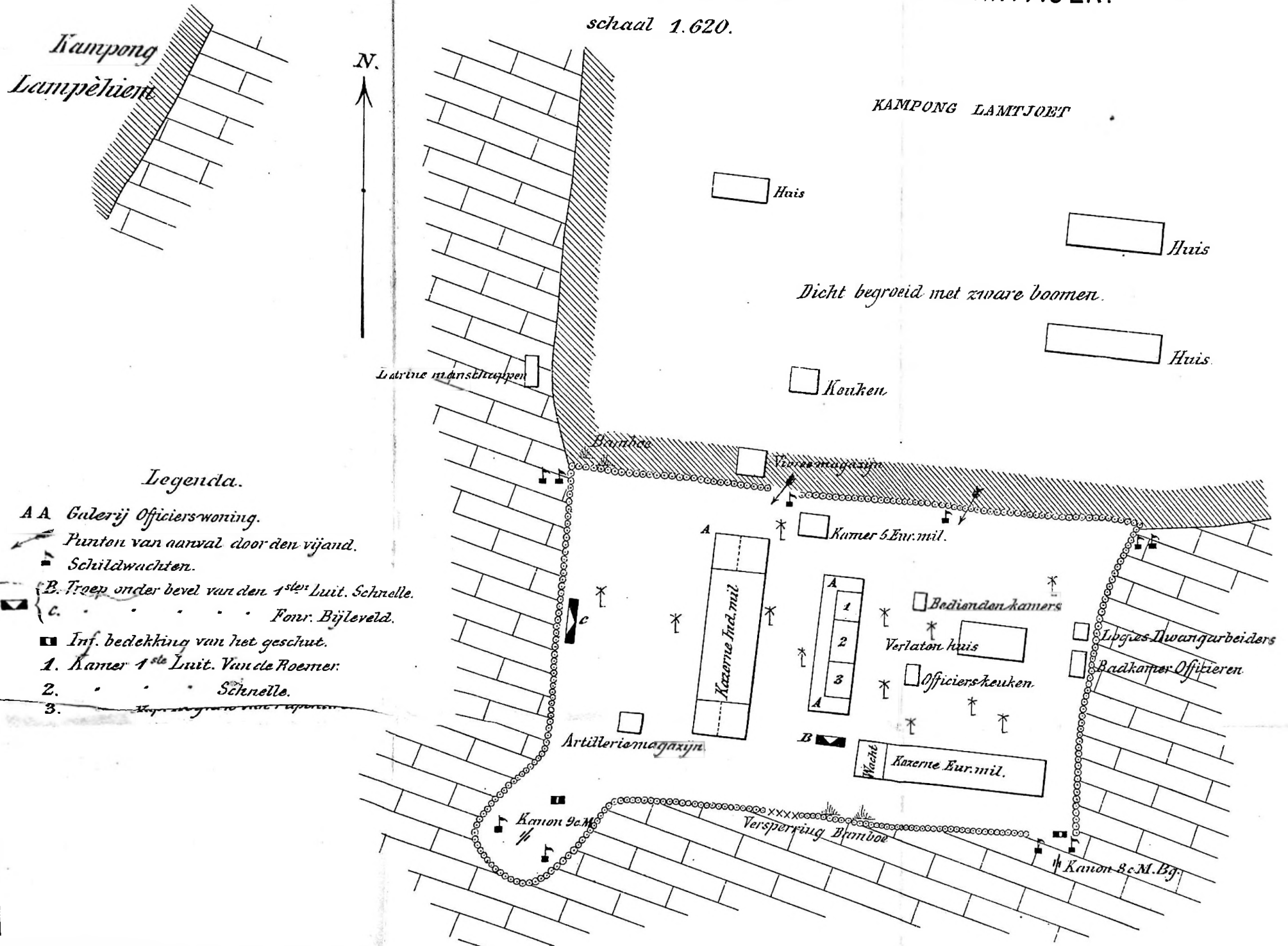
De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

N

Blok

FIG. 1.
SCHETS VAN HET VERSTERKT KAMPMENT TE LAMPAGER.
schaal 1:620.

- Legenda.**
- AA Galerij Officierswoning.
 - Punten van aanval door den vijand.
 - Schildwachten.
 - B. Troep onder bevel van den 1ste Luit. Schnelle.
 - C. Four. Bijleveld.
 - Inf. bedekking van het geschut.
 - 1. Kamer 1ste Luit. Van de Roemer.
 - 2. Schnelle.
 - 3.

FIG. 2.
PLATTE GROND VAN DE VERSTERKING TE SA
schaal 1:500.

- LEGENDA.**
- a. kazerne voor 64 man.
 - b. id voor 64 man.
 - c. Onder-offic: kamers.
 - d. kazerne voor 20 man.
 - e. kamer sergantmajoor.
 - f. munitie-magazijn.
 - g. vivres magaz.
 - h. hoofdpoot.
 - i. ziekenzaal.
 - k. arrestkamer.
 - l. wachtlocaal.
 - A. officiers logies.
 - u. kapiteinswoning.
 - u. luitenantswoning.
 - d. luitenantswoning.
 - p. officier van gezondheid.
 - q. apotheek.
 - r. woning en bureau van kwartierm^{str}.
 - s. nootdorp.
 - t. bastions.
 - u. gracht.
 - u. logies voor bedienden.
 - x. bureau detachements comm^{dt}.
 - y. woning artillerie comm^{dt}.
 - x. logies voor 10 artilleristen.
 - a. drankenmagazijn voor de cantine.
 - b. compagnies-magazijn.
 - a' vrouwenloods.
 - b' militaire cantine.
 - c' privaat.
 - d' controleurswoning.
 - e' compagnies keuken.
 - f' kettingkwartier.

MPAGER.

LAMTJOET

zware boomen.

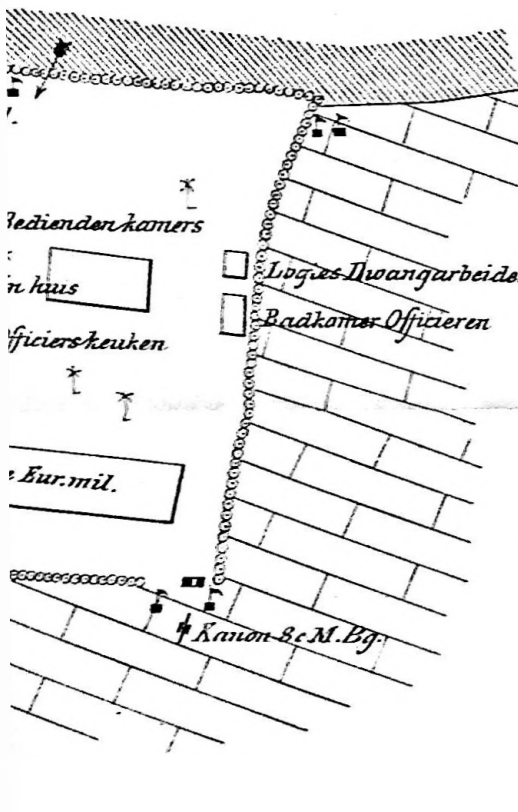

FIG. 2.
PLATTE GROND VAN DE VERSTERKING TE SAMALANGAN.
schaal 1:500.

LEGENDA.

a. kazerne voor 64 man.	r. woning en bureau $\frac{1}{2}$ kwartier.
b. id voor 64 man.	s. nootdorp.
c. Onderoffic: kamers.	t. bastions.
d. kazerne voor 20 man.	u. gracht.
e. kamer sergeant majoor.	z. logies voor bedienden.
f. munitie-magazijn.	x. bureau detachements-commande.
g. vivresmagazijn.	y. woning artillerie-commande.
h. hoofdspoot.	z. logies voor 10 artilleristen.
i. ziekenzaal.	a'. drankenmagazijn voor de cantine.
k. arrestkamer.	b'. compagniesmagazijn.
l. wachtlocaal.	a". vrouwenloods.
A. officiers logies.	b". militaire cantine.
m. kapiteinswoning.	c'. privaat.
n. luitenantwoning.	d'. controleurswoning.
o. luitenantwoning.	e'. compagnieskeuken.
p. officier van gezondheid.	f'. kettingkwartier.
q. apotheek.	

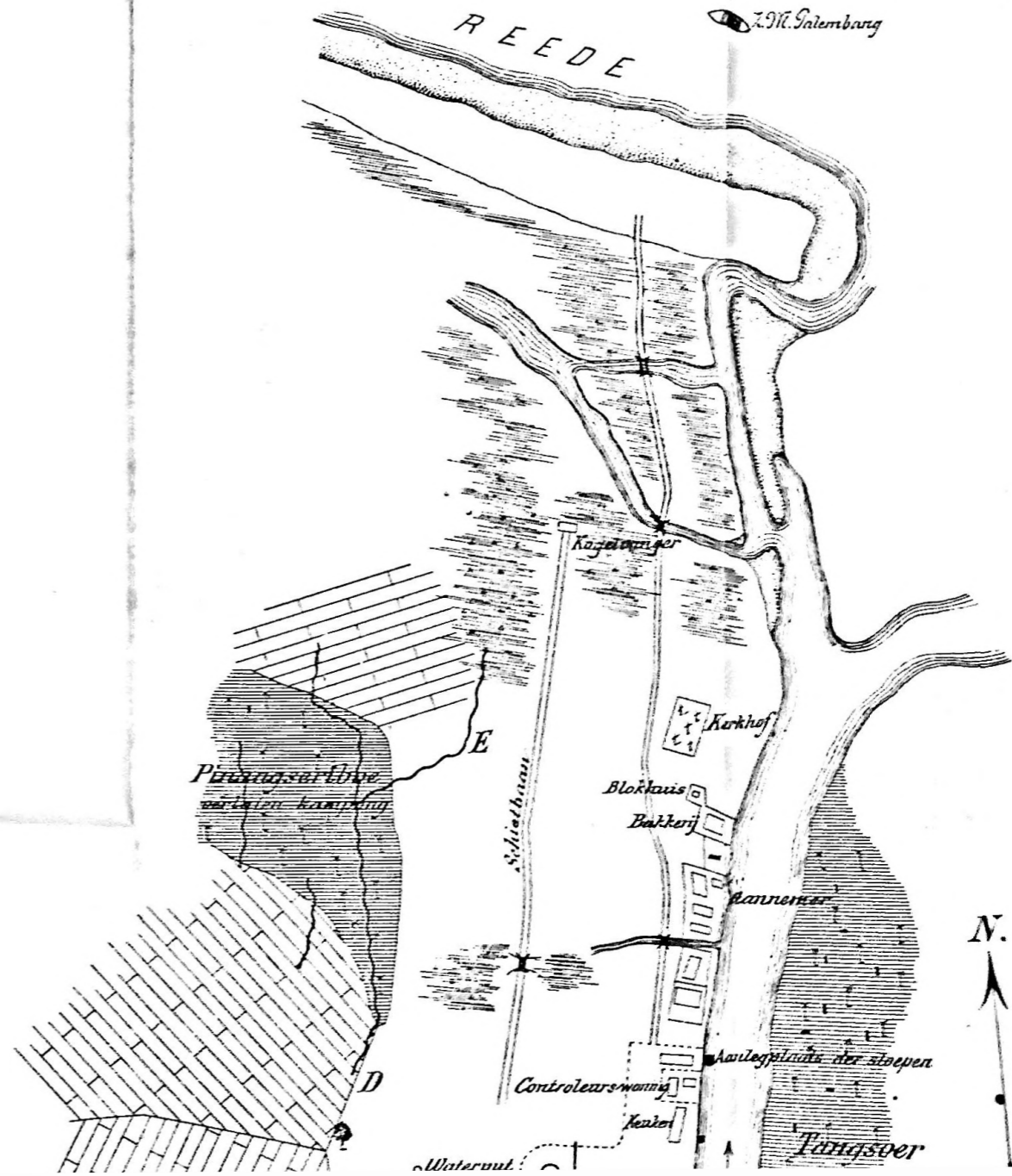

FIG. 3.
SITUATIESCHETS.
VAN DE NEDERZETTING TE SAMALANGAN EN
DE DAAROMHEEN AANGELEGDE VIJANDELIJKE WERKEN.

Z.N. Koningin Emma der Nederlanden

Z.N. Oeger

Z.N. Palembang

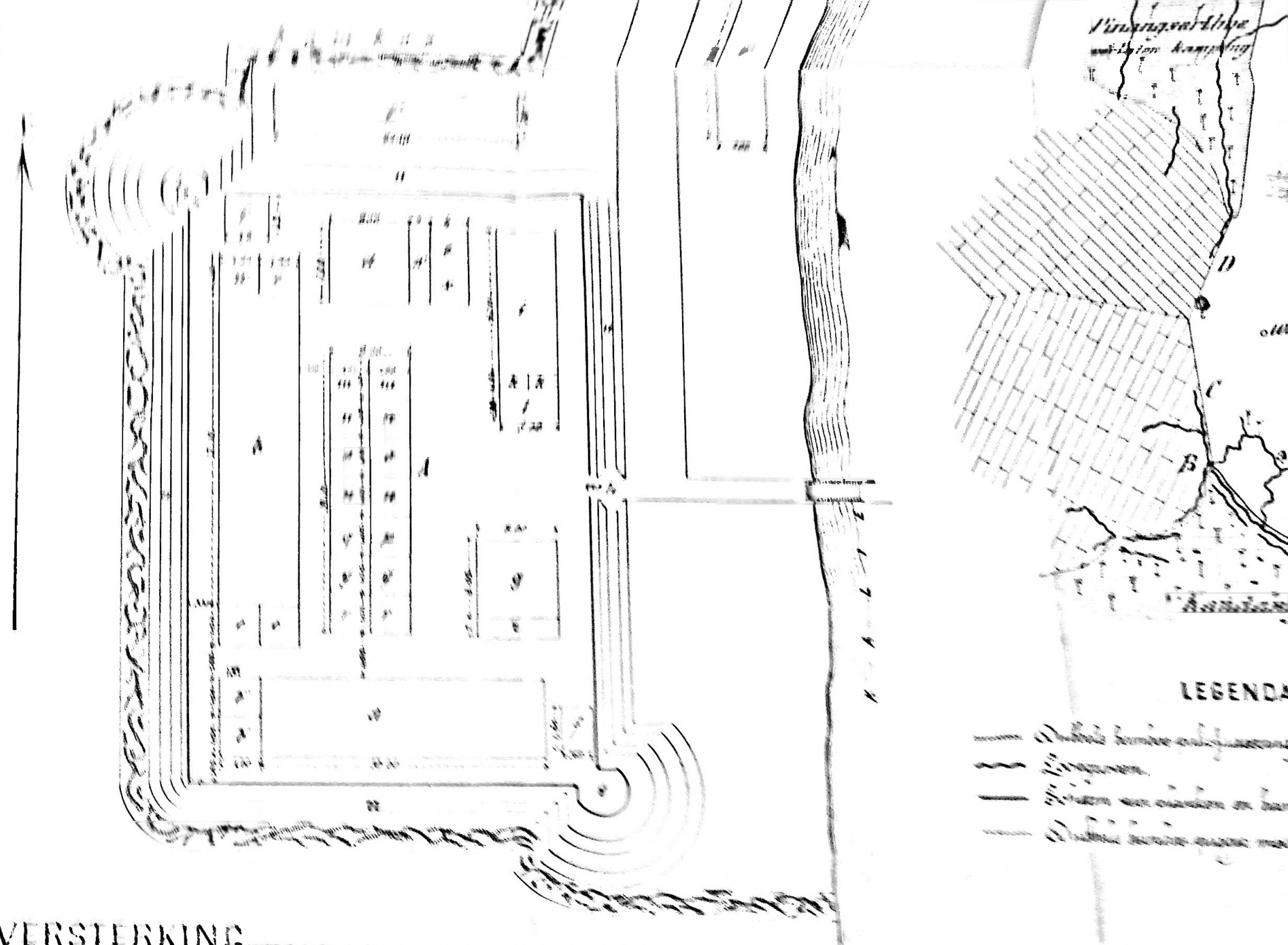

PLATTEGROND VAN DE VERSTERKING TE
GLE-KAMSIK.

schaal 1:500

LEGENDA.

1. Wachpostwach	10. Kamer voor 1 peloton.
2. Voorpostwachposten.	11. Kamer voor 1 peloton.
3. Kloof	12. Kamer voor 1 peloton.
4. Ammunitioneer	13. Kamer voor 1 peloton.
5. Wacht	14. Kamer voor 1 peloton.
6. Magazijnwach	15. Kamer voor 1 peloton.
7. Kloof	16. Kamer voor 1 peloton.
8. Postkamer met depotant.	17. Kamer voor 1 peloton.
9. Wachtkamer	18. Kamer voor 1 peloton.
10. Ambulance	19. Kamer voor 1 peloton.
11. Apotheek	20. Kamer voor 1 peloton.
21. Kamer voor 1 peloton.	21. Kamer voor 1 peloton.
22. Kamer voor 1 peloton.	22. Kamer voor 1 peloton.
23. Kamer voor 1 peloton.	23. Kamer voor 1 peloton.

PLATTEGROND VAN DE VERSTERKING
TJOT-BASETOEL.

schaal 1:500

LEGENDA
 --- Dikke lijn voor de muur
 --- Dikke lijn voor de bastion
 --- Dikke lijn voor de bastion
 --- Dikke lijn voor de muur

